

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Bakalářská práce

Pojetí viny podle Hannah Arendtové a Karla Jasperse

Magdaléna Šmejkalová

Vedoucí práce: Mgr. Milan Hanyš, Ph.D.

Praha 2021

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá srovnáním viny z pohledu Hannah Arendtové a Karla Jasperse, kteří reflektují poválečnou situaci v nacistickém Německu. Práce se snaží jejich pohled na vinu analyzovat, kriticky srovnat a také nalézt rozdíly v jejich pojetí. Pokouší se vysvětlit pojmy jako kolektivní vina a politická odpovědnost a zabývá se také tématem odpuštění.

Klíčová slova: Hannah Arendtová, Karl Jaspers, Adolf Eichmann, vina, kolektivní vina, odpovědnost, odpuštění

Abstract

Bachelor's thesis deals with the comparison of guilt from the point of view of Hannah Arendt and Karel Jaspers, who both reflect on the post-war situation in Nazi Germany. This paper tries to analyze their view of guilt, critically compare it, and also find differences in their conception. It attempts to explain concepts such as collective guilt, political responsibility, in addition covering the topic of forgiveness.

Keywords: Hannah Arendt, Karl Jaspers, Adolf Eichmann, guilt, collective guilt, responsibility, forgiveness

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 30.7. 2021

.....

Podpis autora práce

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce Mgr. Milanu Hanyšovi, Ph.D. za odborné vedení práce i ve ztížených podmínkách. Za jeho cenné rady a čas, který mi věnoval.

Obsah

1	Úvod.....	7
2	Přehled bádání.....	9
3	Hannah Arendtová a její Eichmann v Jeruzalémě	10
3.1	Adolf Eichmann – stručná bibliografie	11
3.2	Soudní proces s Adolfem Eichmannem	13
3.3	Jaké charakteristické rysy vnímala Hannah Arendtová na Adolfu Eichmannovi? ..	15
3.4	Za co je Adolf Eichmann skutečně vinen?	18
3.5	Eichmannova odpovědnost	20
3.6	Jaký je za Eichmannovy zločiny adekvátní trest a je možné ho odsoudit?	24
3.7	Pojetí kolektivní viny podle Hannah Arendtové	26
4	Karl Jaspers a jeho pojetí viny.....	28
4.1	Kniha „Otázka viny“	28
4.1.1	Kriminální vina	29
4.1.2	Politická vina.....	30
4.1.3	Morální vina	30
4.1.4	Metafyzická vina.....	32
4.2	Pojetí kolektivní viny podle Karla Jasperse	34
4.3	Je možné vinu omluvit?.....	35
4.4	Cesta k očištění od viny	36
5	Srovnání kolektivní viny v pojetí Hannah Arendtové a Karla Jasperse.....	38
6	Odpuštění	40
7	Závěr.....	43
8	Použitá literatura.....	45

1 Úvod

Ústředním tématem mé bakalářské práce je pojetí viny z pohledu Hannah Arendtové a Karla Jaspere. Práce se snaží jejich pojetí viny nejen představit, ale také kriticky srovnat. Oba tito velice významní filosofové se otázce viny věnují na základě vlastní zkušenosti s antisemitismem. Arendtovou a Jaspere tedy spojuje jejich podobný osud. Arendtová se jakožto Židovka setkávala s antisemitismem velice často. Později i Jaspers, jehož žena byla Židovského původu, a tak byli oba ohroženi transportem do koncentračního tábora, kterému se ale nakonec jen zázrakem vyhnuli. Arendtová ještě v průběhu války utekla do zahraničí, kde režim hojně kritizovala. Jaspers se z Německa rozhodl odejít až po válce a kritiku poměrů ve své zemi vyjádřil ve svých knihách. Ačkoli byli za druhé světové války oba podobně ohroženi děním v nacistickém Německu, každý z nich sdílí trochu odlišný názor na otázku německé viny.

V první části práce se věnuji vině z pohledu Hannah Arendtové, která se k ní vyjadřuje v reportáži ze soudního procesu s Adolfem Eichmannem, nacistickým vůdcem, který před spravedlností utekl po válce do Argentiny. Krátce představím způsob soudního procesu, i jak Arendtová nacistického zločince vnímala. Její popis Eichmanna, jakožto obyčejného úředníka s touhou po kariéřním postupu, ji ale nepřinesl mnoho kladných ohlasů. Dále se budu věnovat otázce jeho skutečné viny a odpovědnosti za zločiny, které Eichmann osobně během válečných let napáchal. Je možné najít adekvátní trest pro nacistického vůdce, odborníka na transportaci Židů, který vlastně osobně nikoho nezabil? To je otázka, kterou budu rozebírat v následujících kapitolách. Nakonec se zaměřím i to, jak Arendtová vnímala kolektivní vinu celého německého národa za zločiny druhé světové války.

V druhé části se podívám na vinu trochu obecněji. Karl Jaspers se zaměřuje hlavně na diferenciaci viny a rozděluje ji na čtyři druhy. V jednotlivých kapitolách tyto druhy viny popíšu, představím, kdy se který typ uplatňuje a také kdo je kompetentní tuto vinu posuzovat. Představím jeho pojetí kolektivní viny, které je pro tuto práci velice významné. Následující kapitoly jsou věnované otázce, zda je vůbec možné vinu omluvit, popřípadě jak se od ní očistit.

Třetí část představuje komparaci pohledu obou filosofů na kolektivní vinu. Zde se totiž objevuje asi nejmarkantnější rozdíl. Arendtová nesouhlasí s tím, že by vinu měli nést všichni Němci. Podle ní kolektivní vina zastiňuje vinu osobní. Jaspers je ale opačného názoru a trvá na tom, že se na dění v nacistickém státě podíleli všichni, ať už vědomě či neúmyslně.

Poslední závěrečnou kapitolu věnuji tématu odpuštění. Práci jsou chtěla obohatit o další pojem spojený s proviněním a zjistit, zda je možné činy druhé světové války odpustit. V této části budu kromě textů od Arendtové a Jasperse využívat i poznatky od Jacquese Derridy a Vladimira Jankélevitche. Každý totiž také vnímá odpuštění odlišným způsobem, a tak mi přišlo zajímavé je do své práce zařadit. Budu se tedy věnovat otázce, co je vůbec možné odpustit a do jaké míry jsou odpustitelné zločiny páchané v nacistickém Německu za druhé světové války.

Cílem této práce je tedy spíše pochopit vlastní pojem viny, popřípadě odpuštění než dojít k nějakému konkrétnímu závěru. V tomto případě to asi ani není možné. Každý vnímá vinu svým způsobem a mým úkolem je představit, jak na ni nahlíží Hannah Arendtová a Karl Jaspers.

2 Přehled bádání

V mé bakalářské práci se zabývám srovnáním viny z pohledu Hannah Arendtové a Karla Jasperse, kteří reflektují poválečnou situaci v nacistickém Německu. Toto téma je rozebrané v článku „Guilty Subject and political responsibility: Arendt, Jaspers and the resonance of the German question of reconciliation“, jehož autorem je Andrew Schaap. Autor popisuje vnímání obou filosofů z různých úhlů. Článek se zabývá kolektivní vinou i osobní odpovědností a celkově se snaží porovnat konkrétní a specifický pohled na vinu podle Arendtové a Jasperse.

Kniha „Z lásky k světu, 2. díl“ představuje životopis Hannah Arendtové, obzvlášť kapitola z období soudního procesu s Adolfem Eichmannem byla pro mou bakalářskou práci velice přínosná. V knize je ale nastíněn i vztah mezi Arendtovou a Jaspersem a také jejich drobné neshody ohledně otázky viny. K pochopení vztahu mezi nimi mi pomohla i kniha: „Correspondence 1929-1969“ obsahující veškerou korespondenci, kterou si Arendtová a Jaspers během 40 let svého přátelství vyměnili. V dopisech, jež si navzájem posílali, se odráží i jejich vzájemná úcta, i když oba občas sdíleli odlišné názory.

Má bakalářská práce se nadále skládá z množství sekundární literatury, která se věnuje pouze názoru samotné Arendtové nebo naopak stanoviska samotného Jasperse. Stěžejní pro mě byly knihy „Eichmann v Jeruzalémě: zpráva o banalitě zla“ a „Otázka viny: příspěvek k německé otázce“, o které se v práci značně opírám. V eseji „Personal responsibility Under Dictatorship“ prohlubuje Arendtová své myšlenky o vině a opět se vrací ke své knize ze soudního procesu s Adolfem Eichmannem. Tato esej mi pomohla rozšířit obzor v jejím vnímání viny. Pro prohloubení poznatků o diferenciaci viny, kterou vytvořil Karl Jaspers, jsem využila i text „Hovory s Primo Levim: 1963-1987“, kterým jsem je pokusila nastínit příkladem metafyzické viny.

V poslední části práce se věnuji tématu odpuštění a pro tuto kapitolu jsem zvolila dvě knihy, které tématem odpuštění zabývají a věnují se mu v trochu jiném smyslu než knihy Arendtové a Jasperse. Jedná se o knihy „Víra a vědění: Století a odpuštění“ od Jaquese Derridy a „Odpuštění“ od Vladimira Jankélevitche. Oba tyto texty se zaměřují na téma odpuštění, konkrétně jsem vyhledávala pasáže popisující odpuštění činů druhé světové války.

3 Hannah Arendtová a její Eichmann v Jeruzalémě

Hannah Arendtová patří mezi jednu z neznámějších a nejvýznamnějších představitelk politického myšlení ve 20. století. K problematice viny se vyjadřuje ve své knize „Eichmann v Jeruzalémě: Zpráva o banalitě zla“, která patří mezi její nejkontroverznější díla. Tato kniha vychází ze soudního procesu s Adolfem Eichmannem, válečným zločincem a jedním z hlavních organizátorů holocaustu. Kontroverze k této knize byla vyvolána zejména jejím podtitulem *Zpráva o banalitě zla*, což vzbuzovalo dojem, že zločiny páchané nacistickým státem byly „banální“, tohle ale Arendtová svým podtitulem říct nechtěla. Banální jí připadal člověk, který před ní seděl na lavici odsouzených, a tak ho i v knize popsala. Jako obyčejného úředníka poslouchajícího a plnícího jakýkoliv rozkaz.

Kniha se skládá z reportáží Hannah Arendtové, které vycházely ze soudního procesu s Adolfem Eichmannem, a které byly zveřejňovány v časopise „The New Yorker“ v roce 1963. Na tento soudní proces se Arendtová velice pečlivě připravovala a musela také zrušit nebo přesunout většinu svých naplánovaných akcí. Na univerzity Arendtová rozeslala omluvné dopisy a doufala, že jejich adresáti pochopí, proč dala přednost procesu s Adolfem Eichmannem. Nebyla přítomna ani na norimberských procesech a ani neviděla nacistické velitele na vlastní oči. Tento soudní proces pro ni byl první příležitostí k setkání s nacistickým vůdcem.¹ Eichmannem byla ale zklamaná. Nepřipadal jí jako zrůda, plná nenávisti, jak ho všichni popisovali a tento postoj vyjádřila i ve své knize, což se neseťkalo s pochopením.

Po vydání knihy Eichmann v Jeruzalémě se na Arendtovou snesla obrovská vlna kritiky. Mnoho těch, kteří četli její uveřejněné články, i ti, kteří je znali jen z vyprávění, ji považovali za bezcitnou a neempatickou. Obviňovali ji také z antisemitismu nebo židovské nenávisti. Následná diskuse se týkala tří hlavních bodů, za které byla Arendtová odsuzována. První bylo vykreslení Eichmanna jako banálního člověka, dále kritika evropských židovských rad a do třetice její úvahy a pochybnosti o průběhu celého soudního procesu v Jeruzalémě.²

Právě ona banalita nedala mnohým spát. K celkovému obrazu nacistického zločince vůbec neseďela. „Měl to být zloduch ve službách kriminálního režimu, člověk patologicky

¹ YOUNG-BRUEHLOVÁ, Elizabeth. Z lásky k světu, 2. díl. Bratislava: Agora, 2005. s. 378

² Tamtéž, s. 387

nenávidící Židy, s chladnou myslí organizující jejich hromadné vraždění“.³ Obžaloba Eichmanna právě takto vylíčila a tento obraz se shodoval i s obecným míněním. Arendtová ale viděla v Eichmannovi úplně jiného člověka. Nevnímala ho jako zrůdu a monstrum nýbrž jako člověka se smyslem pro detail a povinnosti. Poslušného státníka, který byl oddaný režimu a jehož nejhorší špatnou vlastností byla touha po kariéřním postupu.⁴ Je pochopitelné, že popis nacistického zločince, který Arendtová podala, se neseťkal s porozuměním. Arendtová se v době souzení nacistického vůdce také pokusila obvinít svůj vlastní národ. Obvinila židovské rady z napomáhání nacistům a upozornila na jejich roli v konečném řešení židovské otázky, což bylo skandální. Aby ale mohla podpořit tento argument překroutila některá fakta a zamlčela důležité informace.⁵ Kontroverze ke knize nebyla v tomto případě spojená s neporozuměním. Lidé z řad židovských rad měli strach, že by se pozornost mohla zaměřit na to, jaká byla v minulosti jejich skutečná role.⁶ Poslední bod kritiky se týkal právních aspektů. Arendtová sice nezpochybňovala kompetenci Izraelského státu soudit nacistického vůdce a vraha židovského národa, ale kritizovala spíše způsob, jakým byl Eichmann souzen a poukazovala na chyby ve vedení soudního procesu.⁷

Arendtová tvrdila, že její knihu nikdo skutečně nečetl. Podle jejího názoru nabídla na proces věčný pohled a banalita Eichmanna se jí zdála očividná. Tvrdila, že se snažila poukázat na fakt, který je šokující, protože je v rozporu s naším vnímáním zla.⁸

3.1 Adolf Eichmann – stručná bibliografie

Adolf Eichmann, narozen v Porýní v roce 1906, byl ne příliš bystrý chlapec, který nezvládl dokončit střední školu a později ani odborné učiliště. Zkrátka nevykazoval žádné zvláštní nadání a k povolání stavebního inženýra, které bylo ve všech jeho dokumentech uváděné, měl hodně daleko. V svých prvních zaměstnáních nevynikal, ale jeho strýc mu nabídl místo

³ PALOUŠ, Martin. Potíže s porozuměním. In ARENDTOVÁ, Hannah. Eichmann v Jeruzalémě: Zpráva o banalitě zla. Praha: Mladá fronta, 1995. s 399

⁴ Tamtéž, s. 399

⁵ Tamtéž, s.400

⁶ ARENDT, Hannah. Personal responsibility Under Dictatorship in Responsibility and judgment. New York: Schocken Books, 2003. s. 17

⁷ PALOUŠ, Martin. Potíže s porozuměním. In ARENDTOVÁ, Hannah. Eichmann v Jeruzalémě: Zpráva o banalitě zla. Praha: Mladá fronta, 1995. s 400

⁸ ARENDT, Hannah. Personal responsibility Under Dictatorship in Responsibility and judgment. New York: Schocken Books, 2003. s. 17

obchodního vedoucího, z čehož byl nadšený. Nutno podotknout, že tento strýc měl manželku židovského původu, na niž se Eichmann odvolával i při soudních výsleších. Tvrdil, že udržoval vztah s lidmi židovského původu, a to byl i důvod, proč podle něj nebylo možné, aby k nim cítil nějakou nenávisť.⁹ Eichmann opravdu nemohl být považován za člověka bytostně nesnášejícího židovský národ. Osobně proti nim skutečně naprosto nic neměl. To mu ale nikdo nevěřil, nešlo to totiž dohromady s jeho postavením a celkově s úřadem, který spravoval.¹⁰

Důležitým bodem zlomu byl rok 1933, kdy se Eichmann přidal k NSDAP a poté se stal i členem SS. „Jedno bylo jisté – nevstoupil do strany z přesvědčení a ani se z něho nikdy přesvědčený straník nestal“.¹¹ V podstatě ani nevěděl, jak se do strany dostal a nikdy nebyl nijak vzorným straníkem. Údajně neznal program strany a ani nikdy nečetl Hitlerův „Mein Kampf“. Nejspíš vstoupil do strany proto, aby mohl někam patřit a mohl dále pracovat na svém kariérním postupu.¹²

Další důležitý krok přišel hned rok poté, kdy se Eichmann dostal do informačního oddělení, které se zabývalo židovskými obyvateli. Své poznatky, které načerpal, mohl poprvé naplno použít v roce 1938, kdy odjel podle rozkazu do Vídně a snažil se o zorganizování vystěhování židovského obyvatelstva do jiné země. Zde se plně projevil Eichmannův organizační talent, kdy byl schopen vymyslet systém, díky kterému mohli Židé získat pas do zahraničí.¹³ „Je to automatizovaná továrna... Na jedné straně vstoupí Židovský občan, který ještě něco vlastní, továrnu, obchod či bankovní konto. Projde celou budovou, od přepážky k přepážce, z kanceláře do kanceláře, a když vyjde, je bez haléře a jakýchkoliv práv. Za to má pas...“.¹⁴ Z tohoto popisu je zřejmé, jak asi Eichmannův podnik fungoval.

V roce 1941, pár měsíců po napadení Sovětského svazu, přišel od Vůdce rozkaz Židy fyzicky zlikvidovat. Eichmann se k této informaci dostal mezi prvními a na jeruzalémském procesu tvrdil, že ho ihned přešla radost z práce a opustil ho všechn zájem a snaha. Nikdy neuvažoval nad tím, že by něco takového, jako systematické vraždění židovského obyvatelstva, mohlo

⁹ ARENDT, Hannah. Eichmann v Jeruzalémě: zpráva o banalitě zla. Praha: OIKOYMENH, 2019. s. 38–39

¹⁰ Tamtéž, s. 35

¹¹ Tamtéž, s. 42

¹² Tamtéž, s. 43

¹³ Tamtéž, s. 55–56

¹⁴ Tamtéž, s. 56

přijít.¹⁵ Eichmannovi se ale náplň práce více méně nezměnila. Jen už Židy neposílal emigrovat do jiných zemí, ale na smrt do vyhlazovacích táborů. Eichmann se staral o dopravu a organizaci jednotlivých transportů, což mu ostatně šlo nejlépe a právní odborníci se starali o legitimitu. Zbavovali Židy státní příslušnosti, aby po nich jiné země nemohli pátrat a také aby mohli zabavit jejich majetek. Zprvu Eichmanna zaplavila nejistota z tak násilného řešení, které mělo Německo zbavit jedenácti milionů Židů. Ale po konferenci ve Wannsee, které měl možnost se zúčastnit jako zapisovatel, změnil názor. Tvrdil, že tento příkaz přišel shora, kde s ním všichni souhlasily a musí ho tedy dodržet. V té chvíli se ve vlastní mysli zprostil viny a celou organizaci transportů smrti bral jako důležitý úkol, který není možné odmítnout.¹⁶

3.2 Soudní proces s Adolfem Eichmannem

Adolf Eichmann se 15 let po konci druhé světové války dostal před řádný soud, který se konal v Izraeli. Tento soudní proces nabyl velkého významu. Byl bezprecedentní, což znamená, že neměl obdoby. Mohli bychom namítnout, že takoví lidé, jako byl Eichmann, byli souzeni v Norimberku. Zde se ale posuzovaly případy mnohem horších nacistických vůdců a zločinců. Eichmann byl proti nim „jen“ odborníkem na židovskou otázku a jeho role v konečném řešení nebyla podle Arendtové tak podstatná.

Arendtová tvrdí, že celý soudní proces měl jakýsi nádech divadelního představení, líčení se totiž odehrávalo na vyvýšeném podiu a soudcové shlíželi na obecnstvo jakoby shora. Takto vytvořená soudní síň podle ní vyzývala k demonstraci. Hlavním architektem této síně byl izraelský ministerský předseda David Ben Gurion, k němuž směřuje od Arendtové drsná kritika. Podle Arendtové nebylo cílem soudit Adolfa Eichmanna a jeho činy, ale představit celkové utrpení židovského národa, samotný antisemitismus. „Představení“ které se v Jeruzalémě odehrávalo, mělo přitáhnout co nejvíce lidí a v prvopočátku se tomu tak opravdu dělo. Na proces se sjeli publicisté a novináři z celého světa a tento proces se měl celkově přiblížit tomu norimberskému. S tím rozdílem, že se zájem bude soustředit na tragédii židovstva.¹⁷ Ben Gurion chtěl procesem s Adolfem Eichmannem vychovávat mladé Židy a představit jim nejtragičtější moment jejich dějin. Tvrdil, že mu nezáleží na tom, jestli chtějí tyto dějiny poznat, ale že je zkrátka znát musí. Podle jeho slov je třeba je naučit, že Židé

¹⁵ Tamtéž, s. 95–96

¹⁶ Tamtéž, s. 126–127

¹⁷ Tamtéž, s. 12–14

nejsou jako ovce, které jdou na porážku, ale národ, který může vracet úder. Ben Gurion chápal proces také jako pomstu.¹⁸

Podle Arendtové bylo chybou, že se proces zaměřoval na samotný antisemitismus. „Prokuratura zastoupená panem Hausnerem se rozhodla předvolávat k soudu svědka za svědkem, aby podávali různá svědectví o nevyvratitelných skutečnostech, které neměly žádnou nebo jen minimální souvislost s činy obžalovaného...“¹⁹ Arendtová zastávala názor, že prokuratura nedocházelo, koho má vlastně soudit a co by mělo být hlavním cílem soudu. I Ben Gurion oznamoval, že ho nezajímá konečný výsledek procesu, ale to byl nepochybně hlavní a jediný úkol, který před jeruzalémským soudním procesem stál.²⁰

Aby bylo Eichmanna možno předvést před řádný soud a odsoudit, muselo být porušeno mezinárodní právo. Obžalovaný nebyl řádně zatčen, ale unesen z Argentiny do Izraele, kde byl následně souzen. Izrael se s touto záležitostí vypořádal poměrně bez problémů a argumentoval tím, že v době tohoto únosu neměl Eichmann státní příslušnost, tudíž ani ochranu Argentiny. Po právní stránce údajně neexistovala lepší alternativa než únos. Byl totiž dobře znám postoj Argentiny, která odmítala vydat nacistické zločince, a tak, i kdyby byla mezi Izraelem a Argentinou vytvořena extradiční smlouva²¹, stejně by úřady ve věci vydání Eichmanna pomoc neposkytly.²²

Další problém se týkal toho, že v době, kdy Eichmann páchal své zločiny, stát Izrael, ani jeho právní systém, ještě neexistovaly. V době, kdy nacistický stát prohlásil, že nadále nestrpí Židy nejen v Německu, ale je rozhodnut zlikvidovat celý židovský národ, mění se zločin „proti statusu člověka“ na „zločin proti lidskosti“ a posouzení takového zločinu by mělo spadat do kompetence mezinárodního tribunálu. S touto připomínkou přišel Karl Jaspers a jako jediný s ní veřejně vystoupil.²³ Jasperse znepokojoval nejen fakt, že by Izraelci měli mluvit za všechny Židy, ale také to, že by tento proces mohl rozpoutat novou vlnu antisemitismu, kdyby

¹⁸ YOUNG-BRUEHLOVÁ, Elizabeth. Z lásky k světu, 2. díl. Bratislava: Agora, 2005. s. 391

¹⁹ ARENDT, Hannah. Eichmann v Jeruzalémě: zpráva o banalitě zla. Praha: OIKOYMENH, 2019. s. 27

²⁰ Tamtéž, s. 27–29

²¹ Extradiční smlouva zajišťuje spolupráci v trestních záležitostech a její podstatou je zajištění obviněného nebo odsouzeného na území jiného státu a jeho vydání k trestnímu stíhání nebo výkonu trestu odnětí svobody do státu vyžadujícího.

²² ARENDT, Hannah. Eichmann v Jeruzalémě: zpráva o banalitě zla. Praha: OIKOYMENH, 2019. s. 284–285

²³ Tamtéž, s. 289

se odpůrcům Izraele podařilo udělat z Eichmanna mučedníka.²⁴ Řešení eichmannových zločinů mezinárodním tribunálem nebyla námitka nijak zcestná. Zločin spáchaný na židovském obyvatelstvu nabyl takových rozměrů, že se jednalo o zločin proti lidskosti obecně, tudíž by podle Karla Jasperse neměl spadat pod kompetenci izraelského soudu. Návrh, který byl předložen izraelskému parlamentu, zahrnující předání případu mezinárodnímu tribunálu, ale schválením neprošel. Jaspers se k této problematice vyjádřil i v rozhlasovém rozhovoru, který byl později publikován v časopise „Der Monat“. „Zločin proti Židům byl zároveň zločinem proti lidskosti, tudíž rozsudek může být vynesen pouze nějakou instancí zastupující celé lidstvo.“²⁵ Tento návrh ale v Izraeli nesklidil úspěch a v podstatě se o něm ani neuvažovalo. Ani Arendtová s tímto názorem příliš nesouhlasila a namítala, pokud nemůže Izrael mluvit za Židy, může mluvit minimálně za oběti a většina Židů, kteří holokaust přežili, žili již v době soudního procesu v Izraeli.²⁶

I když Arendtová na soudním procesu mnoho věcí kritizovala, ať už se jednalo o věci jemu přecházející nebo o proces samotný, je zřejmé, že uznávala právo Izraele na souzení Eichmanna i konečný výsledek procesu.

3.3 Jaké charakteristické rysy vnímala Hannah Arendtová na Adolfu Eichmannovi?

Při procesu s Adolfem Eichmannem měla Hannah Arendtová možnost povšimnout si několika charakteristických vlastností, které Eichmann vykazoval. Za některé charakteristiky byla okolím odsuzována. Nebylo to tak, že by tyto skutečnosti vnímala jen a pouze Arendtová. Mnoho dalších přítomných na soudním procese si tato fakta nejspíše ani připouštět nechtěla nebo se je neodvážila vyslovit.

Adolf Eichmann byl člověk plnící bezmyšlenkovitě každý příkaz a byl na nich víceméně závislý. Nedokázal se rozhodovat sám za sebe, ale za to se pečlivě staral o to, aby byl příkazy shora kryt a případná vina nemohla nikdy padnout na něj. To potvrdily i výpovědi jeho spolupracovníků, kteří tvrdili, že se do ničeho nikdy nepouštěl sám a vždy čekal na přímý

²⁴ YOUNG-BRUEHLOVÁ, Elizabeth. Z lásky k světu, 2. díl. Bratislava: Agora, 2005. s. 379

²⁵ ARENDT, Hannah. Eichmann v Jeruzalémě: zpráva o banalitě zla. Praha: OIKOYMENH, 2019. s. 289–290

²⁶ YOUNG-BRUEHLOVÁ, Elizabeth. Z lásky k světu, 2. díl. Bratislava: Agora, 2005. s. 379

příkaz. Arendtová uvádí příklad, kdy se jednou jedinkrát Eichmann rozhodl jednat sám za sebe a neuposlechnout rozkaz. V září roku 1941 měl zorganizovat odjezd prvního velkého transportu s Židy do obsazených ruských území, kde měli být postříleni a pohřbeni do masových hrobů. Místo toho ale transport poslal do ghetta v Lonži, protože věděl, že zde se ještě žádné přípravy v rámci konečného řešení prozatím neuskutečnily. Eichmann tímto rozhodnutím způsobil značné potíže, ale poměrně brzy se na vše zapomnělo.²⁷

Na tuto událost ale asi zapomněl i samotný Eichmann, protože ji nezmínil při výslechu v Jeruzalémě. V událostech, které se skutečně staly, měl Eichmann značný nepořádek a jeho paměť byla velice nespolehlivá. Jeho výpovědi pak vyvolávaly dojem, že si vše vymýšlí, snaží se fakta překrucovat a záměrně vypovídá nesmysly. Nejednalo se ovšem o žádnou strategickou přetvářku, Eichmann měl ve své paměti opravdu mezery. Ačkoli si často úplně nepamatoval věci, které by na mysli mít měl, ať už se jednalo o historické události nebo o věci, které on sám napáchal, ve svém karierním postupu měl zcela jasno a dokázal si vzpomenout i na sebemenší detaily. To, jak postupoval ve služebním žebříčku věděl dokonale.²⁸ Nevadilo mu při výsleších sáhodlouze vysvětlovat, proč to ve své kariéře člena SS nedotáhl výš, i když pro to udělal maximum. Dokonce žádal i o přeložení na frontu, aby hodnosti plukovníka dosáhl rychleji. Před soudem pak ale tvrdil, že o přeložení žádal proto, aby nemusel vraždit. Což nás opět vrací k připomínce toho, že Eichmann nad svými výpověďmi nepřemýšlel a skutečnosti velmi často a kolikrát nevědomky překrucoval.²⁹

Eichmann se považoval za idealistu. „Idealistou byl podle něj člověk, který pro svou ideu žije, ...a který je ochoten této ideji obětovat vše a zejména všechny“.³⁰ Tvrdil, že by byl schopen zabít i vlastního otce, kdyby to bylo nutné. Tím chtěl ukázat svou loajalitu a také obrovskou poslušnost a důslednost při plnění rozkazů. Ale hlavním cílem, který sledoval při vyslovení takové věty u policejního výslechu, byla ukázka jeho idealismu.³¹ Díky tomu můžeme Eichmanna vnímat jako někoho, kdo vyloženě nestál o vyvraždění milionů Židů, ale byl spíše

²⁷ ARENDT, Hannah. Eichmann v Jeruzalémě: zpráva o banalitě zla. Praha: OIKOYMENH, 2019. s. 106–107

²⁸ Tamtéž, s. 64

²⁹ Tamtéž, s. 60

³⁰ Tamtéž, s. 52

³¹ Tamtéž, s. 52

oddaný programu třetí říše, kde bylo toto odstranění Židů důležité pro realizaci ideologie o nadvládě árijské rasy.³²

Další Eichmannovou slabinou byla naprostá neschopnost vyjadřování. Podle Arendtové znělo popisování hrůz nacistického státu z úst Eichmanna absurdně a někdy až humorně a směšně. Jedinou řeč, kterou ovládal, byl úřední jazyk. Podle názoru Arendtové zněly všechny jeho věty jako klišé a jinak mluvit neuměl. Věty opakoval pořád dokola a používal stále stejná slova a fráze. I Eichmann si byl vědom toho, že právě vyjadřování je jeho slabinou, a proto se uchýlil k jazyku používanému úředníky, protože se v něm cítil jistější a silnější.³³

To že se necítil jako silný řečník mu nebránilo ve vychloubání a chvástání se, popřípadě upravování si pravdy tam, kde to bylo potřeba. Tvrdil například, že vymyslel ghetto v Terezíně, i když plán ghatt už byl znám z obsazených východních zemí. Připisovat si zásluhy mu dělalo zkrátka dobře a toto pyšnění ho dostalo až do Jeruzaléma.³⁴ Spousta lidí měla Eichmanna za lháře, což Arendtová odmítala. Označit ho za lháře bylo podle ní nejjednodušší řešení, jak celkově vysvětlit jeho podivné chování a ochotu vypovídat před soudem.³⁵

Poslední věc, kterou bych v této kapitole chtěla vyzvednout, je Eichmannova absolutní nepřítomnost myšlení. Všechny příkazy prováděl bezmyšlenkovitě. Arendtová netvrdí, že by byl Eichmann hloupý, ale spíš nebyl schopný přemýšlet.³⁶

Na osobě Adolfa Eichmanna byl nejvíce zneklidňující fakt, že byl jako všichni ostatní normální lidé. Nejednalo se o sadistu a zvráceného člověka s potřebou vraždit Židy na každém kroku. V očích Hannah Arendtové se jednalo o „úděsně normálního člověka“.³⁷ V podstatě mu nešlo o nic víc, než o kariérní postup a bylo mu celkem jedno, co pro to bude muset udělat. Jeho zápal a nadšení k výstupu na co nejvyšší příčku kariérního žebříčku nebyla

³² BERKOWITZ, Roger. Did Eichmann Think? In The American Interest [online]. 2014. [cit. 2021-05-19]. Dostupné z: <https://www.the-american-interest.com/2014/09/07/did-eichmann-think/>

³³ ARENDT, Hannah. Eichmann v Jeruzalémě: zpráva o banalitě zla. Praha: OIKOYMENH, 2019. s. 59

³⁴ Tamtéž, s. 57

³⁵ Tamtéž, s. 65

³⁶ Tamtéž, s. 308

³⁷ Tamtéž, s. 296

v žádném smyslu protizákonná. Jemu očividně nedocházelo, co dělá a nebyl schopen představit si dopady svých činů.³⁸

Podle Arendtové byly zločiny vykonané Eichmannem nestvůrné, ale jejich pachatel se zdál být průměrný a normální. „Nebylo na něm nic, co by ukazovalo na pevné politické přesvědčení nebo specificky zlé motivy, ...“³⁹

3.4 Za co je Adolf Eichmann skutečně vinen?

Adolf Eichmann byl na jeruzalémském procesu obviněn v patnácti bodech, a protože se obžaloba řídila podle zákona o potrestání nacistů z roku 1950, hrozil mu trest smrti. Eichmann se ale vinen necítil. Vždy opakoval větu: „Ve smyslu obžaloby jsem nevinný.“ Po celou dobu procesu se obhajoval tím, že pouze prováděl rozkazy zadané jeho nadřízenými a činy, které tehdy prováděl, dělal v souladu s nacistickými zákony, podle kterých se nedopustil žádného trestného činu. Podle slov doktor Servatia, Eichmannova obhájce „konal pouze to, za co člověka vyznamenají, stane-li se vítězem, a za co skončí na šibenici, pokud prohraje.“⁴⁰ Razantně odmítal odsouzení za vraždění židovského obyvatelstva, tvrdil, že se zabíjením Židů neměl nic společného a nikdy žádný přímý rozkaz k zabití nevydal.⁴¹ Z čeho je tedy možné Eichmanna skutečně obvinít?

Sama Hannah Arendtová si pokládá otázku, zda by byl Eichmann ochoten přiznat alespoň část viny, kdyby ho na procesu obvinili správně, to znamená ze spoluúčasti a z napomáhání třetí říši v otázce konečného řešení, a ne z vyvražďování židovského obyvatelstva. Nejspíš by byl s takovýmto obviněním o něco spokojenější, ale i k němu by měl hojně připomínky. To, co prováděl, se stalo zločinem až posléze a Hitlerovy rozkazy měly ve třetí říši platnost zákona, kterým se Eichmann bezmyšlenkovitě řídil.⁴² Hlavní výtky, která mířila od Arendtové směrem k Eichmannovi, byla jeho absence selského rozumu a dobrého úsudku. Izraelským soudcům dokázal Eichmann představit svou práci do sebemenšího detailu, stejně tak dokázal odrecitovat Kantův kategorický imperativ. Ale nikdy nebyl schopen zabývat se

³⁸ Tamtéž, s. 307

³⁹ ARENDT, Hannah. Život ducha. Praha: OIKOYMENH, 2020. s. 12

⁴⁰ ARENDT, Hannah. Eichmann v Jeruzalémě: zpráva o banalitě zla. Praha OIKOYMENH, 2019. s. 31

⁴¹ Tamtéž, s. 31–32

⁴² Tamtéž, s. 33

základními morálními otázkami a zeptat se sám sebe: „Budu moci žít sám se sebou, pokud vykonám tyto rozkazy?“⁴³ Eichmannovi tato otázka určitě mysl nezaplavila, a proto se dál řídil rozkazy, které dostával.

Doktor Servatius se jako obhájce snažil, aby byla vina z Adolfa Eichmanna snata a některé jeho výroky se nedají přejít jen tak bez poznámky. V hlavě mi utkvěla věta, kterou použil při jedné ze svých obhajob. Tvrdil totiž, že Eichmann není vinen ve smyslu obžaloby, která ho nařkla z usmrcování plynem a podobných zdravotnických záležitostí. Soudce ho upozornil, že doufá, že se tímto slovním spojením pouze překl. Dr. Servatius ale odvětil, že se opravdu jednalo o zdravotní záležitosti, protože se na přípravě podíleli zkušení lékaři. „Šlo o usmrcování, a to je přece také lékařskou záležitostí“.⁴⁴ Své tvrzení o nevině Eichmanna opíral o projekty, ve kterých se Eichmann angažoval a hrál v nich důležitou roli. Když totiž začal působit na novém oddělení v RSHA bylo jasné, že nucené vystěhování židovského obyvatelstva bude jen prozatímní řešení. Eichmann se poprvé, a zřejmě i naposledy, chopil této příležitosti a vymyslel projekty jako Nisko⁴⁵ a Madagaskar⁴⁶, jejichž cílem bylo Židy odsunout na odlehlé místo a vytvořit pro ně vlastní stát.⁴⁷ Po neúspěšné realizaci těchto projektů, přišel od Vůdce rozkaz Židy fyzicky likvidovat.

Eichmann tu a tam dostal příkaz některý z koncentračních táborů navštívit a stal se zde svědkem mnoha ohavných činů. Sám tvrdil, že tyto cesty snášel velmi špatně a takové věci zkrátka nemohl sledovat. Eichmann údajně nikdy nebyl přítomen na průběhu zplynování a nikdy tomu ani nepřihlížel. Ale rozhodně to neznamená, že by nevěděl, že se takovéto věci v koncentračních táborech dějí.⁴⁸

⁴³ BURDON, Petr; APPLEBY, Gabrielle; LaFORGIA, Rebeca; McINTYRE, Joe; NAFFINE, Ngaire, Reflection on Hannah Arendt and Eichmann in Jerusalem: A report on the banality of evil. In Adelaide Law Review [online]. 2014. [cit. 2021-05-16]. Dostupné z: <http://kirra.austlii.edu.au/au/journals/AdelLawRw/2014/23.pdf> s. 430

⁴⁴ ARENDT, Hannah. Eichmann v Jeruzalémě: zpráva o banalitě zla. Praha: OIKOYMENH, 2019. s. 81

⁴⁵ Projekt Nisko měl polské židovské obyvatelstvo odsunout a shromáždit na Němci okupovaném Generálním gouvernementu, které se ale oficiálně nepovažovalo za součást Říše. Zde si měli Židé na své vlastní náklady vybudovat tábor, nacisté ale považovali tento projekt za nezdařilý.

⁴⁶Projekt Madagaskar byl plánem na vystěhování čtyř miliónů Židů z Evropy na francouzský ostrov Madagaskar. Nejspíše se ale jednalo pouze o zastírací manévr k přípravám fyzické likvidace židovského obyvatelstva

⁴⁷ ARENDT, Hannah. Eichmann v Jeruzalémě: zpráva o banalitě zla. Praha: OIKOYMENH, 2019. s. 84–89

⁴⁸ Tamtéž, s. 100

Jeho vina tedy spočívala v tom, že byl schopen vyslat transporty na smrt miliony Židů bez mrknutí oka. Sám se vinný necítil, podle jeho slov konal svou práci a povinnost, což rozeberu v další kapitole. Rozkazy přicházely shora, tudíž je musel splnit a bylo mu v podstatě jedno, jestli do koncentračních táborů posílá lidi nebo dobytek.

3.5 Eichmannova odpovědnost

Odpovědnost je celkově velice široký pojem, který se dotýká jak právního, tak morálního odvětví. Jakou cítil Adolf Eichmann odpovědnost za své vlastní činy? A byl si vůbec vědom toho, co dělá? Podle Arendtové se obžaloba Eichmannovi snažila připsat činy, kterých se nedopustil a dělala z něj monstrum, kterým ve skutečnosti nebyl. Není pochyb, že se významně zasadil o řešení židovské otázky, to nikdo nepopíral. Ale Arendtová vycítila, že se k této činnosti dostal tak nějak omylem.

Po právní stránce bylo důležité zjistit, jestli byl Eichmann schopen rozeznat hrůznost svých činů. Na masovém vraždění se sice osobně nepodílel, ale pracoval v dopravním průmyslu a zabýval se deportací Židů do koncentračních táborů. Po stránce morální nás zajímá otázka, zda byl v rozporu s rozkazem vyvražďovat Židy a jestli to nějakým způsobem zatížilo jeho svědomí. Eichmann sám tvrdil, že jedinou možností útěku z tohoto systému byla sebevražda, což ale nebyla tak úplně pravda. Pokud se člověk nechtěl podílet na vyhlazovacích akcích, mohl ze svého místa odstoupit, bez vážnějších dopadů.⁴⁹

Eichmann neměl potřebu se svého místa vzdávat, vyhovovalo mu. Cokoliv, co dělal, dělal podle zákona, který ve třetí říši panoval. Vůdcovo slovo mělo velkou sílu, a tak se Eichmann cítil „jako občan, který ctí zákon.“ Podle jeho slov konal svou povinnost a před soudem se snažil obhajovat tím, že jednal nejen na základě rozkazů, kterými se snažil být patřičně krytý, ale také podle zákona.⁵⁰

Co se týče morálních zásad, Eichmann se k překvapení všech odvolával na Kanta a jeho koncept povinnosti. Což Arendtovou značně rozhořčilo: „Vzhledem k okolnostem to znělo jako nehoráznost, neboť Kantova morální filosofie se opírá především o lidskou schopnost

⁴⁹ Tamtéž, s. 103–104

⁵⁰ Tamtéž, s. 149

úsudku a slepou poslušnost vylučuje.“⁵¹ I když znal téměř přesnou definici Kantova kategorického imperativu a podle jeho slov se tedy snažil, aby princip jeho chtění byl vždy takový, aby se mohl stát obecným zákonem, uvědomil si, že jakmile bude muset čelit realizaci konečného řešení, už se Kantovými principy nebude moci řídit. Jeho svědomí ale odlehčoval fakt, že nad svými činy nebude mít pevnou ruku, a to, co se stane ve třetí říši, nemůže žádným způsobem zvrátit ani zastavit. Zatímco u Kanta se původ zákonů bere v praktickém rozumu, pro Eichmanna byl tento původ ve Vůdcově vůli. Zákon byl zkrátka a jednoduše zákon a nesměl se porušovat. Eichmann přiznal, že zákon porušil pouze dvakrát, a to, když pomohl své sestřenci, napůl Židovce a židovskému manželskému páru. Jen pomýšlení na tuto odchylku od zákona ho i po letech uvádělo do rozpaků a když byl na tuto situaci dotázán u soudu, začal se horlivě ospravedlňovat a vysvětlovat, že se za tuto chybu už svým nadřazeným omluvil, což mu v očích soudců spíše přihoršilo.⁵²

Eichmann se tedy zajisté intenzivně snažil, aby vyhověl požadavkům Vůdce, aby Židy dostal do koncentračních táborů a slehla se po nich zem. Ošemetné ale bylo spatřovat v těchto jeho činech fanatismus a slepé vášnivé nadšení v zabíjení Židů. Je možné, aby se Eichmann u soudu dopustil nepravdivého svědectví, když tvrdil, že jen poslouchal rozkazy? Při procesu se Eichmann několikrát snažil vysvětlit, že byl Hitlerovi loajální proto, že ve třetí říši měla jeho slova „sílu zákona“, jak jsem již předeslala na začátku této kapitoly. Ale v plnění rozkazů mu napomáhal i velký obdiv, který k Hitlerovi choval. Obdivuhodný mu připadal hlavně kvůli kariéernímu postupu, kdy se z pozice kaprála dostal až na pozici říšského kancléře, což Eichmann velice oceňoval. Je tedy jasné, že u něj převládaly dva motivy – obdiv Vůdce a odhodlanost nadále zůstat občanem, který ctí zákon.⁵³

„V civilizovaných zemích zákon předpokládá, že hlas tvého svědomí každému říká ‚nezabiješ‘...Podle zákona, který vládl v Hitlerově zemi, jako by tomu bylo naopak: jako by zde hlas svědomí každému říkal ‚zabiješ!‘, i přesto, že ti, kdo masakry organizovali, si byli plně vědomi, že se vražda přičí normálním přáním a sklonům většiny lidí“.⁵⁴ Ve třetí říši se zkrátka všichni řídili rozkazy Vůdce a téměř nikdo si nedovolil odporovat.

⁵¹ Tamtéž, s. 150

⁵² Tamtéž, s. 151

⁵³ Tamtéž, s. 161–164

⁵⁴ Tamtéž, s. 165

Abychom se dostaly k hlavní otázce této kapitoly, kterou je odpovědnost, musíme se podívat na to, jak soud reaguje na existenci „vyšších příkazů“ při svém rozsudku. Soudní pravomoc v Izraeli poukazuje na to, že „vyšší příkazy“ nezbavují obžalovaného člověka odpovědnosti. Avšak Arendtová uvádí příklad, kdy byli izraelští vojáci obviněni z vraždy kvůli masakru na civilním obyvatelstvu hraniční arabské vesnice, ale přítomnost „vyšších příkazů“ zde byla brána jako polehčující okolnost a tito vojáci byli odsouzeni k poměrně nízkým trestům. Je třeba si uvědomit, že tento případ se týkal ojedinělého činu, a ne jako v případě Adolfa Eichmanna, kde se zločinů odehrály stovky. Není sporu o tom, že Eichmann také jednal na základě „vyšších příkazů“, a kdyby se ho týkal běžný izraelský zákon, nejspíš by nebylo možné odsoudit ho k nejvyššímu trestu smrti. Jedna věc je ale jistá, přítomnost „vyšších příkazů“, ať jsou jakkoli protiprávní, může přirozené fungování lidského svědomí výrazně narušit.⁵⁵ I když otázka svědomí neměla po právní stránce vlastně žádný význam, každý přemýšlel nad tím, jak Eichmannovo svědomí fungovalo. Ten se jím ale nejspíš příliš nezabýval. Jak sám tvrdil: „Nikdo ke mně nepřišel, aby mi vyčítal cokoliv, co souviselo s plněním mých služebních povinností“.⁵⁶ Tím nejspíš nabyl dojmu, že vše, co provádí, je správné, a proto ve své práci dál nadšeně pokračoval. Podle Arendtové Eichmannovo svědomí utišoval fakt, že neznal vůbec nikoho, kdo by byl proti konečnému řešení židovské otázky.⁵⁷

Eichmannovo svědomí tedy nezatížila myšlenka na to, že poslal na smrt miliony Židů, ale mohlo ho narušit neuposlechnutí daných rozkazů. To se ukazuje i v situaci na konci války, kdy jeho svědomí zaujmul nekompromisní stanovisko. Někteří z členů strany se začali stahovat a přehodnocovat své rozkazy. Himmler zastavil proces vyhlazování Židů v Osvětimi a také přerušil vystěhování maďarských Židů, což se osobně Eichmanna dotýkalo, protože právě v Budapešti působil a deportaci těchto Židů měl na starost. Eichmann si byl jist, že Himmlerovi rozkazy jsou naprostým opakem toho, co přikázal Vůdce a jeho svědomí ho nutilo Himmlerovi příkazy sabotovat.⁵⁸ To nám opět vykresluje Eichmanna jako ochotného úředníka, plnícího rozkazy, které jsou ve prospěch Říše a jeho snahu udělat cokoliv, aby si udržel vysoké postavení a nezklamal Vůdce.

⁵⁵ Tamtéž, s. 314

⁵⁶ Tamtéž, s. 145

⁵⁷ YOUNG-BRUEHLOVÁ, Elizabeth. Z lásky k světu, 2. díl. Bratislava: Agora, 2005. s. 394

⁵⁸ ARENDT, Hannah. Eichmann v Jeruzalémě: zpráva o banalitě zla. Praha: OIKOYMENH, 2019. s. 161–162

Je zřejmé, že fungování systému třetí říše neměl na starosti pouze jeden člověk. Šlo o promyšlený aparát mnoha oddělení, ve kterých byli zaměstnáni loajální lidé, kteří plnili rozkazy. Pokud člověk odmítl, byl nahrazen dalším, aby vše mohlo fungovat tak, jak má. Díky jednotlivcům se tak rozběhla ohavná mašinérie. Obhajoba se snažila z Eichmanna udělat onoho „nepodstatného“ člověka, který pouze doplňoval celek a řídil se rozkazy, které dostával. Prokurátor byl ale přesvědčen, že za tím stálo mnohem víc a usiloval o to, aby všichni Eichmanna vnímali jako hlavního aktéra, bez kterého by konečné řešení nikdy nenastalo. Obžalovaný se hájil tím, že si počínal jako pouhý funkcionář a pokud by příkaz nesplnil, do jeho funkce by byl nasazen někdo jiný. On spáchal zločin vlastně omylem, protože to prostě někdo udělat musel.⁵⁹ Arendtová připomíná, že každá organizace vyžaduje poslušnost nadřízených i poslušnost zákonů země. Poslušnost je politickou cností a bez ní by žádný politický systém nemohl fungovat. Odmítá také tvrzení, že by byl Eichmann jen kolečkem v celé mašinérii. Režim zkrátka a dobře podporoval. Poslušnost platí pouze pro děti, ale pokud dospělý jedinec tvrdí, že je poslušný režimu, podporuje ho. Režim by bez silné podpory oddaných jedinců nefungoval. Žádný člověk, ať je jakkoli silný, nemůže dosáhnout ani dobrých ani špatných věcí, bez pomoci druhých. Hitler by byl bez poslušnosti svých lidí bezmocný.⁶⁰

Zbývá si jen na okamžik přestavit, jak by asi vypadalo dění ve třetí říši, pokud by se dostatek lidí choval „nezodpovědně“ a odmítl podporu režimu. Pokud by se lidé vyhýbali veřejnému životu a neúčastnili se ho, systém by nemohl efektivně fungovat a sesypal by se jako domeček z karet. A viděli bychom to i bez aktivního odporu a vzpoury. To se bohužel nestalo, a tak musíme tyto zločince nového typu, mezi které patří i Adolf Eichmann, označit za odpovědné, přestože se trestného činu nikdy nedopustili z vlastní iniciativy.⁶¹ To je však odpovědnosti nezbavuje. Byli to vždy oni sami, kdo se rozhodli daný rozkaz vykonat, a proto teď musí čelit své odpovědnosti.

⁵⁹ Tamtéž, s. 309

⁶⁰ ARENDT, Hannah. Personal responsibility Under Dictatorship in Responsibility and Judgment. New York: Schocken Books, 2003. s. 46–47

⁶¹ Tamtéž, s. 47–48

3.6 Jaký je za Eichmannovy zločiny adekvátní trest a je možné ho odsoudit?

S adekvátním trestem pro Adolfa Eichmanna souvisí i správné označení a název pro tento zločin. Všichni souhlasili s tím, že genocida, jak byl tento zločin označován, nemá v dějinách lidstva obdoby. Ale nebyla to tak úplně pravda. Vyhlazování ras a národů má původ už v antice a pokračovalo dále při kolonizaci a imperialismu. Proto Arendtová říká, že adekvátní název k těmto zločinům lze vyjádřit výrazem „administrativní masakry“, který se objevil ve spojení s britským imperialismem.⁶²

Arendtová souhlasila s tím, že trest je nezbytný a prospěšný. Je nutný kvůli ochraně cti těch, na kterých byl zločin spáchán a těch, kteří jím byli poškozeni. Pokud by na Eichmanna žádný trest uvalen nebyl, vyvolávalo by to ponížení.⁶³

Arendtová přidává i odůvodnění, proč by měl být Eichmann odsouzen: „A protože jste podporoval a aktivně prováděl politiku, která nechtěla sdílet Zemi s židovským národem a dalšími národními společenstvími, jako byste vy a vaši nadřízení měli právo rozhodovat o tom, kdo Zemi obývat smí a kdo ne, nelze očekávat od nikoho, ... že si bude přát obývat Zemi společně s Vámi“.⁶⁴

A však máme právo odsoudit zločince, který své zločiny páchal ve státě, jehož principy byly naprosto převrácené a zločiny pro nás nekriminální povahy byly tehdy považovány za špatné? Můžeme na takové zločiny vůbec použít náš stávající právní systém a řídit se podle jeho norem? V našem systému vlastně soudíme například vraždu jako situaci, která se děje výjimečně. Může se tento systém vztahovat i na tehdejší nacistický stát, kde byl zločin na denním pořádku a legální? Kdo by měl tedy Adolfa Eichmanna vlastně soudit? Podle mého názoru neexistuje vhodný a nestranný soudce, protože k této záležitosti nejde zaujmout neutrální postoj. Tento soudní proces byl bezprecedentní a specifický, tudíž by měl být souzen na základě speciální legislativy.

Arendtová upozornila na Eichmannův byrokratický způsob myšlení, chvástání a úřednický jazyk, domnívala se, že nedokáže rozlišit pravdu od lži. Z těchto tvrzení vyvodila, že výsledek

⁶² ARENDT, Hannah. Eichmann v Jeruzalémě: zpráva o banalitě zla. Praha: OIKOYMENH, 2019. s. 308

⁶³ Tamtéž, s. 307

⁶⁴ Tamtéž, s. 299

izraelského soudu, se kterým souhlasila, vyvolává otázky o motivaci k provedení takových činů, jakých se dopustil Adolf Eichmann. Vykonával to, oč ho žádal zákon, aniž by si připustil, že tyto zákony jsou špatné. Arendtová tvrdí, že takové činy vyžadují nové právní a morální kategorie, aby bylo vůbec spravedlivé soudit jednotlivce, kteří se připletli do zločinů způsobených státem.⁶⁵ Objevoval se i argument, že Eichmanna nemůžeme soudit, protože jsme sami tuto dobu neprožili a celá věc jde mimo nás. Kdyby ale byla tato skutečnost pravdivá, nemohl by probíhat téměř žádný soud.⁶⁶

Arendtová odmítá argument, že Eichmanna nemůžeme soudit. Soudnost je základní lidská kompetence, bez které se neobejde ani morálka ani právo. Je třeba soudit i situace, u kterých jsme nebyli přítomni a ve kterých jsme se neocitli. Nevíme, zda bychom daný problém vyřešili stejně nebo úplně jinak, ale právě proto je potřeba takové činy soudit. Musíme si umět říct, co je správné a špatné nebo co je úctyhodné a zavrženíhodné. Nemůžeme na schopnost soudit rezignovat, právě tak, jak to udělal Adolf Eichmann. Ten neposuzoval ani nezkoumal, jestli je jeho chování dobré nebo špatné.

Po vydání Jaspersovy knihy „Otázka viny“ v roce 1946, se korespondence Hannah Arendtové a Karla Jaspere točila převážně okolo sporu o to, zda je možné nacistické zločiny zařadit do kategorie zločinů. Podle Arendtové překračovaly nacistické zločiny meze zákona, a to je právě to, co představuje jejich obludnost. U těchto zločinů není žádný trest dostatečně přísný. Tato vina překračuje a rozbíjí jakýkoli právní systém. Jednoduše nejsme vybaveni k tomu, abychom se na lidské, politické úrovni zabývali vinou, která přesahuje kriminalitu. V roce 1946, kdy psala Jaspersovi dopis, vyjádřila i obavu z toho, jak to bude s Německem dále. Podle ní je v zemi tisíce či desetitisíce lidí, kteří nemohou být v právním systému adekvátně potrestáni.⁶⁷

V době, kdy se lidé dozvěděli o hrůzách odehrávající se v nacistickém státě, se zdálo Hannah Arendtové i mnoha dalším, že tyto činy překračují veškeré morální kategorie a právní normy, a proto byli přesvědčeni, že se takovéto jednání nedá náležitě potrestat ani odpustit. To ale bylo v době bezprostředně po válce a podle Arendtové se nejedná o udržitelný postoj, protože

⁶⁵ YOUNG-BRUEHLOVÁ, Elizabeth. Z lásky k světu, 2. díl. Bratislava: Agora, 2005. s. 388

⁶⁶ ARENDT, Hannah. Eichmann v Jeruzalémě: zpráva o banalitě zla. Praha: OIKOYMENH, 2019. s. 312

⁶⁷ ARENDT, Hannah a Karl JASPERS, KOHLER, Lotte a Hans SANER, ed. Correspondence 1926-1969. San Diego: A Harvest Book, 1992. s. 54

Eichmann musí být odsouzen.⁶⁸ Z tohoto soudu si máme odnést lekci, máme pochopit, jak vraždící mašinerie fungovala a že byla poháněna spíše souborem běžných zájmů a motivů než nějakým démonickým zlem.

Arendtová ve svém dopise přítelkyni Mary McCarthyové napsala: „Jsem ráda, že Eichmanna oběsili. Ne, že by na tom záleželo. Mám však pocit, že by se byli úplně zesměšlili, kdyby nebyli celou věc nedotáhli k jedinému logickému konci“.⁶⁹ Podle Arendtové bylo třeba dát jasně najevo, že omilostnění není možné.

Adolf Eichmann byl tedy odsouzen k trestu smrti dne 15. prosince 1961 a 31. května 1962 byl oběšen. I když byl odsouzen k nejvyššímu možnému trestu, stejně to mnoha lidem nestačilo. Některým se nezdál být trest adekvátní kvůli zločinům, které napáchal, ale co horšího než rozsudek smrti, ho mohlo potkat? Nebylo by přece správné ani morální ho mučit a nelidsky s ním zacházet, potom bychom nebyli o nic lepší než samotný Adolf Eichmann.

Díky knize, kterou Hannah Arendtová k otázce viny Adolfa Eichmanna napsala, si vysloužila označení jako nacistická obhájkyně nebo zrádkyně židovského národa. Ačkoli mnozí historikové připouští, že jsou v její knize pasáže, které jsou necitlivé, špatně vyjádřené a postrádající historické detaily, Arendtová nikdy netvrdila, že by byl Eichmann nevinný. Podpořila rozsudek smrti vynesený izraelským nejvyšším soudem, i když ne jeho argumentaci. Arendtová chtěla, aby lidé věnovali pozornost Eichmannovu případu, a tak vyprávěla jeho příběh nesmírně podrobně, aby její čtenáři pochopili, jak se obyčejní lidé mohou dopouštět velkých, zlých činů.⁷⁰

3.7 Pojetí kolektivní viny podle Hannah Arendtové

V souvislosti s procesem se Arendtová zaobírá i kolektivní vinou a nevinou. Tvrdí, že je absurdní uvažovat nad kolektivní vinou německého národa a stejně tak i nad kolektivní

⁶⁸ ARENDT, Hannah. *Personal responsibility Under Dictatorship in Responsibility and judgment*. New York: Schocken Books, 2003. s. 23

⁶⁹ YOUNG-BRUEHLOVÁ, Elizabeth. *Z lásky k světu*, 2. díl. Bratislava: Agora, 2005. s. 427

⁷⁰ BURDON, Petr; APPLEBY, Gabrielle; LaFORGIA, Rebeca; McINTYRE, Joe; NAFFINE, Ngaire, *Reflection on Hannah Arendt and Eichmann in Jerusalem: A report on the banality of evil*. In *Adelaide Law Review* [online]. 2014. [cit. 2021-05-16]. Dostupné z:

<http://kirra.austlii.edu.au/au/journals/AdelLawRw/2014/23.pdf> s. 431

nevinou národa židovského. Kdyby lidé souhlasili s kolektivní vinou, nemohl by být souzen a shledán vinným (nebo naopak nevinným) žádný jednotlivec. Kolektivní vinu odmítala, ale neopomíjela politickou odpovědnost, která se vyskytuje v každém státě. Nezáleží na tom, co který jednotlivec vykonal, ale jedná se o odpovědnost národa za veškeré činy a provinění jejich předchůdců. Každá generace si nese břímě minulosti a chyb generací předešlých, ale tato odpovědnost není nikterak osobní. Arendtová tvrdí, že cítit vinu za něco, co jsme neudělali, můžeme pouze metaforicky. Politická odpovědnost zkrátka neukazuje prstem na konkrétního člověka a nerozhoduje o vině a nevině jednotlivců.⁷¹

Z morálního hlediska není dobré cítit se provinile, když člověk nic špatného neudělal a stejně tak je špatné cítit zbavení veškeré viny, pokud se člověk něčím opravdu provinil. Představuje to jakýsi morální kolaps. Mnozí lidé v poválečném Německu ujišťovali sami sebe i celý svět, že se cítí provinile, aniž by za něco skutečně mohli, zatímco jen velmi málo opravdových zločinců bylo připraveno přiznat jen sebemenší lítost. Spontánní přiznání kolektivní viny bylo samozřejmě efektivní, ale nezamýšleným důsledkem bylo i zbavení viny těch, kteří něco skutečně provedli, protože kde jsou vinni všichni, není vlastně vinen nikdo. Eichmannovo odsouzení vyvolalo také vlnu odporu. Podle některých se Němci díky tomuto odsouzení mohli cítit očištěni od své viny. Podle Arendtové ale neexistuje nic jako kolektivní vina a nevína a tyto pojmy mají smysl pouze tehdy, jsou-li aplikovány na jednotlivce.⁷²

U soudního procesu s Adolfem Eichmannem se tedy nemělo soudit nic jiného, než otázka individuální viny a nevíny obžalovaného. I když se zde posuzoval bezprecedentní případ, pro který vlastně neexistoval žádný předepsaný zákon.⁷³

⁷¹ ARENDT, Hannah. Eichmann v Jeruzalémě: zpráva o banalitě zla. Praha: OIKOYMENH, 2019. s. 318–319

⁷² ARENDT, Hannah. Personal responsibility Under Dictatorship in Responsibility and judgment. New York: Schocken Books, 2003. s. 28–29

⁷³ ARENDT, Hannah. Eichmann v Jeruzalémě: zpráva o banalitě zla. Praha: OIKOYMENH, 2019. s. 319

4 Karl Jaspers a jeho pojetí viny

Druhým autorem, u kterého bych chtěla zachytit vnímání viny, je Karl Jaspers. Tomuto tématu se nejvíce věnuje ve své knize „Otázka viny – příspěvek k německé otázce“, která vyšla pouhý rok po válce a které se budu na dalších stránkách dopodrobna věnovat. Jaspers se zde snažil vyjádřit své obrovské zklamání z politického vývoje v Německu a podle Hejdánka panuje v Německu dodnes určitá nesnášenlivost vůči Jaspersovi, ať už je to právě kvůli zmiňované knize, jeho dalším dílům nebo odchodu do Bazileje roku 1948. Hejdánek dále představuje knihu jako Jaspersův soubor otázek a myšlenek. Jako pohled člověka, který si obdobím druhé světové války a útoků na židovské obyvatelstvo prošel na vlastní kůži.⁷⁴ Jaspers sice sám židovského původu nebyl, ale jeho manželka Gertrud Jaspersová ano. Oběma tedy hrozil deport do koncentračního tábora, před kterým je zachránil zásah amerických jednotek 30. března 1945.⁷⁵

4.1 Kniha „Otázka viny“

Celé dílo „Otázka viny – příspěvek k německé otázce“ vzniklo, ostatně podobně jako několik Jaspersových dalších prací, z jeho univerzitních přednášek v Heidelbergu, kde se snažil zasadit o znovuzrození univerzity po skončení války. Tato obnova pro něj byla klíčová, vnímal ji také jako důležitou cestu k celkovému obnovení svobody.⁷⁶

Karl Jaspers se v úvodu knihy snaží přimět německé obyvatelstvo, aby se zamyslelo nad svou vinou, jestli ji cítí, či nikoliv. Podle něj by Němci měli svou vinu vidět jasně a vyvodit z ní důsledky, protože si to žádá jejich lidská důstojnost. Nejde ale tak úplně o to, jakou vinu jim přikládají druzí, ale hlavní je najít vinu v sobě samém.⁷⁷ Své myšlenky dále rozvíjí klasifikací viny. V první řadě rozlišuje čtyři základní typy viny: kriminální, politickou, morální a metafyzickou. Rozlišováním různých druhů viny se má předejít jejímu postavení na jednu

⁷⁴ HEJDÁNEK, Ladislav. *Karl Jaspers (1883-1969)*. In JASPERS, Karl. *Otázka viny (Příspěvek k německé otázce)*. Praha: Mladá fronta, 1991. s. 13–16

⁷⁵ HAVELKA, Miloš. *Karl Jaspers. Život a dílo*. In JASPERS, Karl. *Šifry transcendence*. 2000. Praha: Vyšehrad, s. 9–10

⁷⁶ Tamtéž, s. 11-12

⁷⁷ JASPERS, Karl. *Otázka viny: příspěvek k německé otázce*. Praha: Mladá fronta, 2006. s 20

obecnou rovinu. To, že vinu klasifikujeme a rozdělíme, nás dovede k jejímu počátku a nelze tak mluvit jen a pouze o vině naší. Všechny druhy viny spolu vzájemně souvisí.⁷⁸

4.1.1 Kriminální vina

Jaspersově konceptu spočívá kriminální vina v činech, které porušují daný zákon. Ten, kdo se provinil, je za své činy nucen odpovídat. Závisí tady na vnějším posouzení. Soud je spolehlivým orgánem k posouzení kriminální viny. Na základě zákonů soud rozhoduje, do jaké míry se zločinec provinil a také o tom, jaký mu bude uložen trest.⁷⁹ V případě kriminální viny je nutné soudit konkrétní osoby a každý člověk by měl být posuzován samostatně a zvlášť, i když se jedná o skupinu. Tento model viny Jaspers konkrétně ukazuje na příkladu Norimberského procesu, který byl veden vítěznými stranami druhé světové války proti hlavním představitelům nacistického Německa. Je známo, že na tomto procesu byli jednotliví zločinci souzeni za válečné zločiny, a především pak za zločiny proti míru a lidskosti.

V Norimberském procesu byli odsouzeni jedni z nejvýše postavených nacistů, ale podle Jasperse má každý Němec odpovědnost za zločiny páchané režimem a nesouhlasil s tím, že by německý národ této mašinérii pouze přihlížel. Tuto domněnku může posilovat i fakt, že se soudní proces sice konal v Německu, nebyl ale souzený Němci nýbrž vítěznými stranami. To, že Němci nebyli na procesu takřka přítomni vyvolává pocit, že společně s nacistickými zločinci, byl souzen i celý německý národ, čehož by se již zmíněná kriminální vina rozhodně týkat neměla. Soud byl pro Německo tak trochu potupou a Němce by měli soudit Němci. Je třeba si uvědomit, že ostuda německého národa nespočívá v soudu, ale v tom, co mu předcházelo a co k němu vedlo.⁸⁰

Kriminální vina se tedy dotýkala velmi malého množství Němců. Byli obviněni, postaveni před řádný soud, souzeni a potrestáni. Další Jaspersovi koncepty viny zahrnují už mnohem větší část německého národa.

⁷⁸ Tamtéž, s. 27

⁷⁹ Tamtéž, s. 25

⁸⁰ Tamtéž, s. 52–56

4.1.2 Politická vina

Politická vina se v Jaspersově případě může týkat dvou situací. Za prvé politická vina spočívá v jednání státníků, v jejich činech, ale netýká se výhradně jenom jich. Za druhé se totiž týká státních příslušníků daného státu, protože ti jsou zodpovědní za svou vládu i státní zřízení, ve kterém žijí. I politickou vinu může vztáhnout k případu druhé světové války, neboť každý byl příslušníkem státu, když režim páchal zločiny. U politické viny nejsou brána v úvahu žádná konkrétní provinění, ale jen a pouze příslušnost k danému státu. Jaspers ve své kategorizaci používá pojem politická vina, ale dále píše z velké části o politické odpovědnosti. Ve státě jedná politicky každý, ať už jen tím, že odevzdává svůj hlas ve volbách či nikoliv a politická odpovědnost se spojuje i s lidmi, kteří se politice snaží uniknout. Politické odpovědnosti se nelze vyhnout, v tom spočívá její smysl.

Je tedy zřejmé, že politická vina je kolektivní, ale otázkou zůstává, jak každý z nás vnímá svůj díl odpovědnosti. Politickou vinu není možno žádným způsobem řádně ani zákonně potrestat, protože nelze vinit kolektiv. Důsledkem politické viny je její přijetí.⁸¹

4.1.3 Morální vina

Morální vina se odráží v činech, kterých se dopouštíme a týká se jen a pouze nás samých. Podmínkou přítomnosti morální viny je její uvědomění. Objevuje se u lidí, kteří poslouchají své svědomí, dostaví se u nich pocit lítosti, jsou také schopni pykat za své činy a vědí, že se vydali špatnou cestou. Morální vinu posuzujeme zevnitř, dotýká se našeho svědomí, které je nám soudcem. Někteří lidé, ale morální vinu necítí, ať už spáchali jakékoliv činy. Jako příklad uvádí Jaspers Hitlera a jeho spolupracovníky. Předpokládá, že tito lidé nezažili pocit lítosti, a právě proto stojí úplně mimo tuto oblast viny.⁸²

Jaspers se dále věnuje konkrétním případům morálního provinění německého národa. Prvním z nich je především každodenní německá přetvářka. Lidé sice nesouhlasili s režimem, ale aby neupadli v podezření, zvolili cestu lživé loajality. Projevem přízně režimu byl například hitlerovský pozdrav nebo účast na shromážděních. Ačkoli tato gesta používali jen jako

⁸¹ Tamtéž, s. 64–66

⁸² Tamtéž, s. 67

kamufláž a zástěrku, nezbavuje je to morální viny. Lidé žili v duchu idealismu, a velká část zejména mladých Němců věřila, že se obětují pro nejvyšší cíl a dobro. Z počátku opravdu jednali s poctivostí a dobrou vůlí, ale v podstatě jen klamali své vlastní svědomí. Dříve či později procitli, a to vedlo ke zklamání, včetně zklamání sebe sama, což podněcovalo větší morální vinu. Snad ještě horším projevem viny byla polovičatost neboli částečné schvalování nacionálního socialismu. Lidé věděli, že je režim špatný, ale stále ho podporovali a hledali si na něm něco dobrého. Dalším příkladem morální viny bylo i podléhání sebeklamu. Někteří Němci věřili, že režim v zemi nemůže trvat věčně a někdy musí pominout. V danou chvíli pro ně ale bylo výhodnější zůstat na straně Vůdce a věnovat se válečným povinnostem. Přesvědčili sami sebe, že v je první řadě důležitější soustředit se na válku a až po vítězství by se mohli pokusit o odstranění nacionálního socialismu. Ten, kdo se dobrovolně účastnil rasového šílenství je doopravdy morálně vinný. Jaspers dále prohlubuje svou úvahu o vině a vysvětluje rozdíl mezi pasivním a aktivním podporováním režimu. Je tedy zřejmé, že lidé politicky činí a angažovaní ve straně vinu nesou. Ale část viny dopadá i na ty, kteří se nijak neprojevovali. Otočili se totiž zády k lidem, kteří potřebovali pomoci. Shrnutí těchto příkladů vystihují samotná slova autora: „Morální vina, spočívající v tom, že jsme se vnějškově přizpůsobili, souputnictví, je v té či oné míře společné nám mnohým“.⁸³ Pro takovéto provinění není možné nalézt omluvu. Ale také je nutné si připomenout, jak to ve státě vypadalo těsně před válkou. Strana řídila všechno a pokud člověk nechtěl uškodit sobě nebo svým blízkým, musel se zapojit.⁸⁴

K morální vině může tedy dojít, když se přizpůsobíme nemorálnímu systému, projevíme lhostejnost k utrpení druhých, neodoláme zločineckému režimu, odrážíme jeho hodnoty a zároveň víme, že jsou nemorální. Poskytujeme tichou podporu režimu, snažíme v něm vidět něco „dobrého“.⁸⁵ Tento druh viny je nutné posoudit individuálně a jediným místem, kde lze morální vinu zkoumat, je naše svědomí. Neexistuje ovšem objektivní posouzení morální viny, každý ji musí nahlédnout a vyřešit sám, podle sebe.⁸⁶

⁸³ Tamtéž, s. 75

⁸⁴ Tamtéž, s. 67–76

⁸⁵ SCHAAP, Andrew. Guilty subjects and political responsibility: Arendt, Jaspers and the resonance of the German question in politics of reconciliation. *Political Studies*. 2001. s. 751

⁸⁶ JASPERS, Karl. *Otázka viny: příspěvek k německé otázce*. Praha: Mladá fronta, 2006. s. 26

4.1.4 Metafyzická vina

Vystihnout hlavní podstatu metafyzické viny je o poznání složitější než u předchozích případů. Lze ji představit jako nedostatek vzájemné soudružnosti člověka s člověkem. Ve světě kolem nás se děje mnoho nespravedlnosti a bezpráví, které se týkají nás všech, jakožto lidských bytostí. Ti, kteří takovými událostem nečině přihlíží a jsou si jich vědomi, mají větší spoluodpovědnost a jsou metafyzicky vinni.⁸⁷ Základ metafyzické viny spočívá v solidaritě mezi lidskými bytostmi. Člověk může být vinen v metafyzickém smyslu i jednoduše tím, že pouze pozoruje, i když se nijak neúčastní dění v zemi. Metafyzická vina je však příliš hluboká na to, aby na ní bylo možné reagovat pomocí soudu nebo politické moci silnějšího. Hloubka metafyzické viny je vyjádřena pouze prostřednictvím náboženských konceptů. Člověk se může metafyzicky provinit, stejně tak být viny zproštěn, jen ve vztahu k Bohu. Tím se tedy podstatně liší od ostatních druhů viny, a znamená to, že tato vina je ukotvena v postavení člověka vůči Bohu.⁸⁸

Metafyzickou vinu nemůžeme hledat v oblasti práva, ani morálky. Člověk si zkrátka dobrovolně nevybere smrt, to ale neznamená, že by morálně pochybil. Morální vina se objevuje u lidí s mocí, u těch, kteří mohli mnohým věcem zamezit, ale z různých důvodů to neudělali. Obyčejní lidé nebyli schopni žádné z těchto událostí zabránit, byli bezmocní. Jejich jedinou možností bylo vzdát se života pro záchranu jiných, což pochopitelně většina z nich neudělala, a tak se provinili vinou metafyzickou. Kdo tedy může posoudit naši metafyzickou vinu? Není to ani soud, ani naše svědomí, kdo soudí, ale Bůh, před kterým se tímto způsobem ponížíme.⁸⁹

I ve spojitosti s německou otázkou se objevuje metafyzická vina. Mohli ji pocítit lidé, kteří nenasadili svůj život za záchranu druhých, protože měli pocit, že už je stejně zachránit nedokážou. Jaspers předvádí metafyzickou vinu na příkladu Křišťálové noci, kdy byly zapalovány synagogy, Židé byli zatýkáni a posíláni do koncentračních táborů. Viní Němce, a

⁸⁷ Tamtéž, s. 77

⁸⁸ PIHLSTÖRM, Sami. Transcendental Guilt: On an Emotional Condition of Moral Experience. *The Journal of Religious Ethics*, 2007. [cit. 2021-6-18]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/40018014>

⁸⁹ JASPERS, Karl. *Otázka viny: příspěvek k německé otázce*. Praha: Mladá fronta, 2006. s. 79

vlastně i sám sebe za to, že nevyrazili do ulic pomoci i pod výhružkou smrti. Jsou tedy vinní tím, že přežili.⁹⁰

Metafyzickou vinu si mnoho lidí vůbec nedokáže připustit. Je velice těžké ovlivnit události takovým způsobem, aby nebyl člověk metafyzicky proviněn, pokud totiž neudělá vše proto, aby druzí netrpěli, metafyzicky se proviní. O podobném pocitu hovoří i Primo Levi, který se vrátil z koncentračního tábora v Osvětimi. Na otázku, *Jakou vinu může pociťovat nevinná oběť?* odpovídá: „Téměř všichni jsme odešli z koncentračního tábora s nepříjemným pocitem a tento nepříjemný pocit jsme označili nálepkou ‚pocit viny‘. Určitě to nebylo totéž, co takzvané ztotožnění s trýznitelem, ... Necítili jsme stud, který by měl pociťovat trýznitel; ale do jisté míry nás všechny, myslím, nebo mnohé z nás, poněkud tísnilo pomyšlení, že zemřelo mnoho lidí, kteří měli stejnou cenu jako my, nebo byli lepší než my.“⁹¹ Leviho sužoval pocit viny za to, že žije namísto někoho jiného a že neudělal vše, co bylo v jeho silách, aby se vzepřel. Podle jeho slov zažíval i pocit spoluviny za vytvoření koncentračního tábora v Osvětimi, možná i koncentračních táborů obecně, protože byly lidským dílem a on je přece také člověk.⁹² Ve výpovědi Leviho je dobře znázorněná podstata metafyzické viny tak, jak ji chápe Karl Jaspers. Metafyzickou vinu může člověk pociťovat několika různými způsoby. Pokud je přítomen nějakému utrpení a neudělá vše, co je v jeho silách, aby tomuto utrpení zabránil, stejně tak může metafyzickou vinu pociťovat i pokud není události bezprostředně přítomen a dozví se o ní zprostředkovaně. Dále se může metafyzicky provinít na základě sounáležitosti s národem, který se různých nelidských činů dopouští.

Jaspers tvrdí, že všichni Němci se určitým způsobem provinili. Hovoří o tom, že každý z nich je politicky odpovědný a měl by se tak podílet na společné nápravě a odčinění viny. Rozhodně netvrdí, že by měli být všichni postaveni před soud. Kriminální vina se týká pouze menšiny německého národa. Politickou vinu člověk necítí zevnitř na rozdíl od morální, při které se ozývá vlastní svědomí. Někteří lidé ale morální vinu vůbec necítí, dokážou se od svého svědomí odstříhnout a v důsledku toho se z ní pravděpodobně nikdy nebudou schopni ponaučit. Metafyzickou vinou se lidé ani zabývat nechtějí, protože jí nejspíše zcela nerozumí. Dá se ale postřehnout ve vlastní proměně a každý jedinec ji musí vyřešit sám.⁹³

⁹⁰ Tamtéž, s. 78

⁹¹ LEVI, Primo a BELPOLITI, Marco. Hovory s Primo Levim: 1963-1987. Praha: Paseka, 2003. s. 172

⁹² Tamtéž, s. 173

⁹³ JASPERS, Karl. Otázka viny: příspěvek k německé otázce. Praha: Mladá fronta, 2006., s. 80–81

4.2 Pojetí kolektivní viny podle Karla Jasperse

„Jste vinni.“ Tato slova se v roce 1945 objevila na plakátech v mnoha městech okupovaného Německa. Společně s těmito slovy byl na plakátech vyobrazen Buchenwald, koncentrační tábor, a tento obraz připomínal všechny hrůzy, které se zde odehrávaly. Pro mnoho lidí to bylo první opravdové střetnutí s tábory smrti. V důsledku toho, se obvinění z kolektivní viny setkala se značným rozhořčením. Jak by mohli být obyčejní lidé vinni za takové hrůzy? Po válce se lidé bránili různými způsoby. Tvrdili, že o těchto věcech ani nevěděli a když už ano, co proti tomu vlastně mohli udělat?⁹⁴

Na předchozích stránkách jsem dopodrobna probrala čtyři hlavní momenty viny a nyní se obrátím k otázce viny kolektivní. Nejdříve je nutné si uvědomit, že Jaspers spojuje kolektivní vinu pouze s politickou vinou. Nemůžeme ji tedy přisoudit vině kriminální, protože jejím základem je soudit jen a výhradně jednotlivce. Nelze ji spojovat ani s vinou morální či metafyzickou. V těchto případech soudí člověk buďto sám sebe nebo ho soudí Bůh. Jediné možné spojení kolektivní viny je tedy s politickou odpovědností, neboť tu není možné od lidského života nijak oddělit. Každý z nás je politickými poměry jasně formován, jsme vychováni k poslušnosti a politika státu by nám neměla být lhostejná. Neseme politickou odpovědnost a tím pádem i odpovědnost za jednání státu. Pokud jsme si tohoto faktu vědomi, je to první známka naší politické svobody.

Jaspers dále tvrdí, že pro svobodný stát je důležitá kontrola a výměna všech osob, protože pokud by měl být stát vázán pouze na jednoho konkrétního člověka, vedlo by to ke konci státu. Lidé se tedy provínají tím, že se bezvýhradně oddávají jednomu vůdci, kterým se nechají jakýmkoliv způsobem ovlivňovat. Němci rozhodně nenesou vinu za konkrétní činy nacismu, ale provinili se především tím, že tolerovali nacistické zřízení státu a rozkazy vydávané Hitlerem. Pokud by v Německu bylo dost lidí, kteří by odmítli podpořit vznik organizované společnosti, nemohli bychom mluvit ani o kolektivní vině. To se ale nestalo a obyvatelé Německa jsou bráni jako celek, tudíž se provinili kolektivně.⁹⁵

⁹⁴ SCHAAP, Andrew. Guilty subjects and political responsibility: Arendt, Jaspers and the resonance of the German question in politics of reconciliation. 2001, s. 749

⁹⁵ JASPERS, Karl. Otázka viny: příspěvek k německé otázce. Praha: Mladá fronta, 2006. s. 82–86

4.3 Je možné vinu omluvit?

Dá se vůbec nějakým způsobem omluvit vina německého národa? Podle Jasperse se vina nedá jen tak vymazat ze světa, nejde zrušit. Uvádí ale několik příkladů, díky kterým jde vina alespoň částečně zmírnit.

„Proč jste se nevzbouřili?“ Věta, která zaznívala po válce velice často. Ve své knize ji zmínila i Hannah Arendtová. Objevila se totiž na soudním procesu s Adolfem Eichmannem, kdy žalobce téměř všem svědkům tuto otázku pokládal. Arendtová zde popisuje, podobně jako Jaspers, že židovský národ nebyl zorganizovaný, neměl žádný vlastní stát ani armádu, sklad zbraní nebo vycvičené vojáky.⁹⁶ Jaspers dále uvádí, že je nemožné postavit se na odpor bez lidí, kteří by vše zorganizovali a vedli. Podle něj není v silách samotného německého obyvatelstva, aby vystoupilo proti nacistickému státu. Revolta se děla jediné rozptýleně a častokrát nebyla vůbec vidět. Odpor zkrátka nebyl dost dobře možný. Koncentrační tábory sloužili nejen pro Židy, ale také pro lidi, kteří odporovali. Byli tak do táborů „uklizeni“ a stali se anonymními mučedníky.⁹⁷

Jaspers také mluví o vině druhých, o vině ostatních národů a zemí, které přihlížely tomu, jak se buduje a nabývá na síle nacistické Německo. Je třeba si uvědomit, že se jedná o zločiny jiného charakteru, než které se děly následně za Hitlerovi nadvlády. Po první světové válce, kdy se vítěznými mocnostmi stala Anglie, Francie a Amerika, bylo na nich, aby udržely chod dějin na uzdě. Tito vítězové neměli jen nečině přihlížet. Měli využít svou moc pro to, aby zabránili určitým událostem a jejich neblahým následkům, což ale neudělali. Byli nečinní. V tom tedy můžeme spatřovat vinu ostatních národů, ale rozhodně to nesnímá vinu z německého národa. Existovalo ale více momentů, které vedly ke snadnějšímu průchodu Hitlerovi moci v Německu. Pro příklad Jaspers uvádí versailleskou smlouvu a podmínky míru vytvořené v souvislosti s touto smlouvou, kdy byly na Německo uvaleny obrovské sankce a požadavky byly téměř nesplnitelné. A i díky těmto podmínkám byl v Německu snáze dosažitelný nacionální socialismus. Svůj díl viny nese i tehdejší papež, který podpisem konkordátu veřejně podpořil Hitlera a totalitní režim. Dalším příkladem jsou olympijské hry v Berlíně roku 1936, kterých se zúčastnil téměř celý svět nebo Churchillův otevřený dopis,

⁹⁶ ARENDT, Hannah. Eichmann v Jeruzalémě: zpráva o banalitě zla. Praha: OIKOYMENH, 2019. s. 138

⁹⁷ JASPERS, Karl. Otázka viny: příspěvek k německé otázce. Praha: Mladá fronta 2006. s. 91–93

v němž Hitlera vychvaluje do nebes. Němcům se tedy vyčítá, že teroru v jejich zemi nečině přihlíželi, ale i ti druzí, kteří teroru nebyli přímo podrobeni, ho nechali plynout a podporovali ho, i když neúmyslně.⁹⁸

4.4 Cesta k očištění od viny

Od viny je možné se očistit pomocí sebereflexe, tedy přemýšlením o sobě samém, o svém jednání a následné schopnosti takové jednání adekvátně posoudit. Předpokladem pro sebereflexi je uvědomění si odpovědnosti za své činy a přijetí vlastní viny. Podle Jasperse je očista dobrovolným rozhodnutím a člověk se může vydat cestou nápravy, pokání nebo obrody. Veškerá tato proměna je možná jen díky jednotlivcům.

Prostřednictvím pokání se vinní lidé snaží znovu potvrdit sdílené normy, které byly porušeny minulými křivdami. Veřejné uznání viny umožňuje „sociální uzdravení“. Očišťujícím procesem lítosti, pokání a reparací je obnoven „zlomený morální řád“. Bolest viny dokazuje péči o druhého a o vztah, který byl porušen proviněním. Ve středu viny je potřeba napravování, potřeba napravit to, co bylo poškozeno.⁹⁹

Existuje mnoho lidí, kteří si svou vlastní vinu připouštějí. Jaspers uvádí případ mladého antinacisty, který sám tvrdil, že je i nepřátelům nacionálního socialismu třeba očisty, protože podporovali Hitlerovu vládu, i když se značným vnitřním odporem. Vyskytuje se ale i mnoho těch, kteří vinu zkrátka nepřiznají nebo se jí snaží všelijakými způsoby vyhnout. Například obviňováním druhých nebo tvrzením, že už si vytrpěli dost a ocitli se kvůli druhé světové válce v naprosté bídě.¹⁰⁰ Jak ale sám autor tvrdí: „Vcelku stále platí, že my Němci, třebaže jsme nyní upadli do největší bídy mezi národy, neseme také největší odpovědnost za chod věcí do roku 1945“.¹⁰¹

⁹⁸ Tamtéž, s. 101–109

⁹⁹ SCHAAP, Andrew. Guilty subjects and political responsibility: Arendt, Jaspers and the resonance of the German question in politics of reconciliation. *Political Studies*. 2001. s. 761

¹⁰⁰ JASPERS, Karl. *Otázka viny: příspěvek k německé otázce*. Praha: Mladá fronta 2006. s. 115–133

¹⁰¹ Tamtéž, s. 129

Podle Jasperse je jednou možnou cestou očisty německých občanů částečné obnovení zemí napadených Německem za Hitlerova režimu, a to na vlastní náklady. Pomoc by se měla zaměřit na každého, kdo byl německým režimem zasažen.¹⁰²

¹⁰² Tamtéž, s. 134

5 Srovnání kolektivní viny v pojetí Hannah Arendtové a Karla Jasperse

Karl Jasper i Hannah Arendtová pojednávají o vině svým vlastním způsobem. Nejmarkantnější rozdíl se ale objevuje v jejich pochopení kolektivní viny.

V této kapitole je velice důležité vymežit si pojmy jako kolektivní vina a kolektivní odpovědnost, ve kterých je podle Hannah Arendtové značný rozdíl. Kolektivní vina je velice rozporuplný pojem. Vina, ve smyslu kriminální viny, se podle Arendtové nemůže týkat nikoho jiného než jednotlivce, je tedy individuální. Jedná se o individuální vinu za zločin spáchaný jednotlivcem nebo individuální díl viny za zločiny páchané v kolektivu. Podle ní vede kolektivní vina k zastírání osobní viny na daném zločinu a je pak snadné zahladit vinu konkrétních osob. Naproti vině kolektivní, stojí kolektivní odpovědnost, která se dle Arendtové ve státě vsutku vyskytuje. Jedná se o politický pojem a kolektivní odpovědnost se objevuje na místech, kde vzniká společnost. Toto společenství odpovídá za konkrétní činy svých členů a bere na sebe zodpovědnost i za to, co bylo vykonáno ve jménu tohoto společenství.¹⁰³ Za to ale podle Arendtové neneseme vinu v morálním smyslu, protože jak už jsem předeslala v jedné z předchozích kapitol, z morálního hlediska není dobré cítit se provinile, když člověk nic špatného neudělal, představuje to jakýsi morální kolaps. Pokud je ve státě přiznána kolektivní odpovědnost, podle Arendtové to vyvolává pocit, že kde jsou vinni všichni není nakonec vinen nikdo.¹⁰⁴

Karl Jaspers oproti tomu s kolektivní vinou německého národa zcela souhlasí. Kolektivní vinu spojuje právě s politickou odpovědností a tvrdí, že každý ve státě jedná politicky, ať už ve volbách odevzdá svůj hlas či nikoliv. Znamená to, že se politické odpovědnosti ve státě nejde vyhnout, tudíž Němci měli možnost zřízení nacistického státu nějakým způsobem zvrátit, například neodevzdáním hlasu nacistické straně ve volbách nebo protesty proti tomuto režimu. Jaspers tedy mluví o kolektivní vině celého německého národa a připouští tak i svoji vlastní kolektivní vinu. Režim nepodporoval, ale byl si vědom toho, že se ani nepokusil o

¹⁰³ NOVÁK, Jakub. Hannah Arendtová RESPONSIBILITY AND JUDGMENT. REFLEXE filosofický časopis[online]. 2003. [cit. 2021-6-18]. Dostupné z: https://www.reflexe.cz/File/Reflexe_36/Novak_1.pdf s. 140

¹⁰⁴ ARENDT, Hannah. Personal responsibility Under Dictatorship in Responsibility and judgment. New York: Schocken Books, 2003. s. 28

razantní odpor proti němu. Protože je však součástí německého národa, i on je vinen. Neznamená to, že by s režimem nějakým způsobem souhlasil, ale zkrátka neuděl vše, co bylo v jeho silách, aby hrůzám, které se odehrávaly v nacistickém Německu, zabránil.

Karl Jaspers tvrdí, že on sám je Němec, a tedy se cítí spoluodpovědný za to, co Němci udělali. Jaspers přirovnává tento pocit spoluzodpovědnosti k tomu, co cítíme za činy a přestupky členů rodiny.¹⁰⁵

Ke konci války se spojenci začali ptát: „Jsou všichni Němci společně zodpovědní za nacistické zločiny?“ Arendtová a Jaspers souhlasí s tím, že na základě svého členství v politické komunitě jsou všichni občané skutečně kolektivně zodpovědní za odškodnění osob poškozených jejich státem. Přisuzování kolektivní viny je ale nespravedlivé, protože přičítá vinu bez ohledu na jednání nebo záměry jednotlivých členů skupiny. Přisuzování kolektivní odpovědnosti je na druhé straně jen proto, že se týká pouze odpovědnosti založené na povinnostech občanství. Jaspers ale trvá na tom, že všichni Němci musí přijmout politickou odpovědnost za zločiny nacistického státu, bez ohledu na jejich konkrétní účast. Lidé musí „odpovídat za svůj stát“.¹⁰⁶

Hannah Arendtová i Karl Jaspers vnímají tedy kolektivní vinu každý trochu jinak. Podle Arendtové je přiznání kolektivní viny nesmysl a pouze to zastiňuje vinu osobní. Vina se vždy vztahuje k jednotlivci. Jaspers zase tvrdí, že celý německý národ musí odpovídat za zločiny páchané během druhé světové války, protože lidé byli příslušníky německého státu a téměř žádným způsobem se nepokusili režimu zabránit. To je tedy činí vinnými.

¹⁰⁵SCHAAP, Andrew. Guilty subjects and political responsibility: Arendt, Jaspers and the resonance of the German question in politics of reconciliation. *Political Studies*. 2001. s. 755

¹⁰⁶Tamtéž, s. 750

6 Odpuštění

Výklad viny bych v poslední kapitole této bakalářské práce chtěla doplnit tématem odpuštění. Každému z nás asi přijde na mysl otázka, zda je vůbec možné odpustit činy, kterých se nacističtí vůdci dopouštěli. Budu se snažit nalézt odpověď na otázku, co je to vůbec odpuštění, odkud se bere nebo jestli je skutečně možné odpustit činy, které se odehrávaly během druhé světové války. V této části se trochu oprostím od textů Hannah Arendtové a Karla Jasperse, využiji hlavně poznatky od Jacquese Derridy, jež se motivu odpuštění věnuje na svých přednáškách a také od Vladimira Jankélévitche, který k tématu odpuštění vydal stejnojmennou knihu. Tyto dva autory jsem zvolila hlavně pro jejich odlišné názory a připadalo mi zajímavé postavit jejich odlišná stanoviska naproti sobě.

Na otázku: „Co vše je možné odpustit?“ Derrida odpovídá, že odpuštění nemá žádnou krajní mez. Neexistuje žádný čin, který by nebylo možné odpustit.¹⁰⁷ Odpuštění ale nesmí vést k určitému záměru. „Pokaždé, když odpuštění slouží k nějakému účelu, byť by byl vznešený a duchovní, ... pak odpuštění není čisté.“¹⁰⁸ Odpuštění by mělo být mimořádné a nevšední, nesmí být obyčejné nebo normální.¹⁰⁹

Podle Derridy je ale možné odpustit pouze neodpustitelné. Je to podle něj takřka jediná věc, která volá po odpuštění. Pokud bychom se chystali odpustit něco, co je odpustitelné, ztratila by myšlenka odpuštění svůj smysl. V náboženském jazyce by se neodpustitelné dalo pojmenovat jako smrtelný hřích. V minulém století, za druhé světové války, byly spáchány nehorázné zločiny, zločiny neodpustitelné, což ale není v průběhu dějin nic nového. Nová je jejich viditelnost, jejich připomínání, do této doby jsme zasvěceni mnohem více než kdy dříve. Hlavně proto, že kruté zločiny přesahovaly lidské chápání, a i díky tomu se urychlila touha po odpuštění.¹¹⁰ Lítost, omluva nebo přiznání se po druhé světové válce rychle množily a začal se navyšovat také počet jedinců, ale i společností nebo panovníků, prosících o odpuštění.¹¹¹

¹⁰⁷ DERRIDA, Jacques. *Víra a vědění: Století a odpuštění*. Praha: Mladá fronta, 2003. s. 99

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 103

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 103

¹¹⁰ Tamtéž, s. 104

¹¹¹ Tamtéž, s. 100

O tématu odpuštění uvažuje i Hannah Arendtová. Dříve tvrdila, že druhému odpouštíme to, co se stalo, pro spásu toho, kdo to spáchal, ale později přiznala, že se v tomto názoru mýlila a své stanovisko opravila. Jsme schopni někomu odpustit bez toho, aniž bychom odpustili jeho činy. Mohla by tak například prominout Adolfu Eichmannovi bez toho, aniž by odpustila jeho skutky, ale tuto možnost odmítla. I pokud by se nějakým způsobem dokázalo, že uvnitř Eichmann nebyl zločincem, byl to vždy on sám, kdo se rozhodl poslouchat a vykonávat rozkazy nařizující masové vraždění, a to je neodpustitelné. Dále také konstatovala, že alternativou pro odpuštění, v některých případech jeho protikladem, je trest. Trest a odpuštění ale mají cosi společného. Snaží se ukončit činnost, která by bez zastavení mohla pokračovat pořád dál a dál. Podle ní lidé nejsou schopni odpustit něco, co nemůžou potrestat a zároveň nejsou schopni potrestat to, o čem se ukáže, že je neodpustitelné.¹¹²

Vladimir Jankélévitch hned v úvodu svého textu mluví o tom, že se možná ještě žádné odpuštění nikdy neuskutečnilo, protože v tomto světě odpuštění nebylo oproštěno od zášti nebo nějaké postranní myšlenky. Odpuštění musí být vždy čisté.¹¹³ Na tomto stanovisku se tedy Jankélévitch i Derrida shodují. Jankélévitch podává vymezení toho, co odpouštím. „Odpustit znamená zprostit viníka jeho viny, části viny nebo ho osvobodit před ukončením jeho trestu; osvobodit ho za nic, za žádnou výměnu, zdarma, nádavkem. Proto je třeba, aby trest, který miníme prominout, trval.“¹¹⁴ Jankélévitch tedy tvrdí, že je třeba, aby trest, který je viníkovi uložen za jeho provinění stále platil, jinak by nebylo co odpouštět. Smyslem odpuštění je podle Jankélévitcha lítost viníka. „Řekli jsme, že odpuštění nezná nemožnosti, a přece jsme ještě nevyjádřili první podmínku, bez níž by nemělo smyslu. Touto podmínkou je úzkost, bezesnost a opuštěnost viníka; a i když nepřísluší odpouštějícímu, aby sám tuto podmínku kladl, platí, že bez ní by se veškerá problematika odpuštění stala pouhou šaškárnou.“¹¹⁵ Podmínkou úspěšného odpuštění je tedy zločincova lítost a také jeho výčitky svědomí. Jankélévitch trval na tom, že v případě holocaustu nelze mluvit o odpuštění, protože nacističtí vůdci ho ani nežádali. Většina z nich neuznala svou chybu, ani neprojevila lítost, a proto si odpuštění nezaslouží. Derrida ale chtěl vyvrátit tento argument „směny“, jak jej sám nazýval. Nesouhlasil s tím, že by mělo být uděleno odpuštění výhradně pokud o něj někdo

¹¹² YOUNG-BRUEHLOVÁ, Elizabeth. Z lásky k světu, 2. díl. Bratislava: Agora, 2005. s. 425–426

¹¹³ JANKÉLÉVITCH, Vladimir. Odpuštění. Praha: Mladá fronta, 1996. s. 5

¹¹⁴ Tamtéž, s. 15

¹¹⁵ Tamtéž, s. 194

požádá nebo projeví lítost, které dokáže uvědomění si viny.¹¹⁶ Jankélévitch také tvrdí, že holocaust způsobil něco neodčinitelného, co nejde odpustit a odpouštět něco takového ani nemá smysl. Zastává také názor, že pokud nejde zločince potrestat trestem přiměřeným jeho zločinům, ztrácí trest svůj význam a zločin se stává nenapravitelným a neodčinitelných. To, co je neodpustitelné podle Jankélévitche nejde odpustit. Derrida s tímto stanoviskem nesouhlasí a uvádí otázku: „Co by bylo odpuštění, kdyby se odpouštělo jen odpustitelné?“¹¹⁷

Jankélévitch chtěl ukázat, že hrůzy, které se odehrávaly v táborech smrti, nebyly pouhými válečnými zločiny. Nejednalo o jakýsi výbuch násilí, ale o promyšlený plán, jak zavraždit šest milionů Židů. Podporoval Jaspersův názor o odpovědnosti celého německého národa a dodává, že téměř celý německý národ se podílel na vyhlazovací mašinérii. Většina lidí doufala v zapomnění těchto hrůzných činů a téměř nikdo nepřiznal svou vinu ani nepožádal o odpuštění. Jankélévitch doplňuje, že činy druhé světové války nejde tak jednoduše odpustit – „odpuštění zemřelo v táborech smrti.“¹¹⁸ Z tohoto výkladu je zřejmé, že nejen pojem viny, ale i odpuštění, má více významů a každý ho chápe trochu jinak. V případě Jacquese Derridy je možné odpustit činy, které se odehrávaly za druhé světové války. Jedná se totiž o činy neodpustitelné, které jsou ale podle Derridy jediným předmětem k odpuštění. Vladimír Jankélévitch na druhou stranu nepovažuje činy odehrávající se při holocaustu za něco, co by stálo za odpuštění.

¹¹⁶ DERRIDA, Jacques. *Víra a vědění: Století a odpuštění*. Praha: Mladá fronta, 2003. s. 105

¹¹⁷ Tamtéž, s. 107

¹¹⁸ KOUŘÍM, Zdeněk. Vladimír Jankélévitch a jeho filosofie tvůrčího okamžiku. In JANKÉLÉVITCH, Vladimír. *Odpuštění*. Praha: Mladá fronta, 1996. s. 218

7 Závěr

Je nesmírně zajímavé zjistit, jak se mohou názory dvou lidí s podobným osudem lišit. Hannah Arendtová i Karl Jaspers byli obklopeni antisemitismem a obou se jich týkala přísná protižidovská nařízení. I přes tyto podobné životní podmínky se každý staví k pojetí viny odlišným způsobem.

V úvodu mé bakalářské práce jsem se pokusila předložit pojetí viny pohledem Hannah Arendtové, které popisuje ve spojitosti s Adolfem Eichmannem. Všechny její závěry o provinění jsou vysloveny v reportážích ze soudního procesu v Jeruzalémě. Představila jsem obraz Eichmanna očima Arendtové a vyzdvihla jeho hlavní rysy. Snažila jsem se porozumět tomu, proč byl Eichmann, ze strany Arendtové, vnímán jako pouhý nacistický funkcionář, který plnil bezmyšlenkovitě každý příkaz. Snažila jsem se nastínit, za co je Adolf Eichmann skutečně vinen a také jaký je adekvátní trest pro takové hrůzné činy, kterých se dopustil. Z celého popisu, který Arendtová podává, vyplývá, že by se člověk neměl nechat ovlivnit politickým zřízením země a měl by konat tak, jak to žádá jeho svědomí.

Následně jsem se zaměřila na pojetí viny podle Karla Jasperse, který se na ni dívá obecněji. Rozčlenila jsem jeho druhy viny a poté každý z nich představila. V jeho diferenciaci viny se člověk musí prvně cítit vinen morálně. K této vině je možno dojít, pokud se přizpůsobí nemorálnímu režimu a je mu lhostejné utrpení druhých. Poté se může cítit vinný politicky, protože je jednoduše příslušníkem daného státu a pokud podporoval režim, ať už neúmyslně, je vždy politicky vinný. Posledním typem viny je vina metafyzická a jediný, kdo může posoudit tento druh viny je Bůh. To, že Jaspers do svých úvah o vině zařadil Boha ukazuje na jeho propojení s představiteli křesťanského existencialismu.

Dále jsem se zaměřila na pojetí kolektivní viny. Arendtová se proti tomuto označení vymezuje a tvrdí, že trvat na kolektivní vině německého národa je nesmysl. Podle ní toto označení pouze zastiňuje vinu osobní. Naproti tomu stojí Jaspers, který naopak s pojetím kolektivní viny německého národa zcela souhlasí. Tvrdí, že celý německý národ musí odpovídat za zločiny druhé světové války, protože v době hrůz, které se v Německu odehrávaly, byli obyvatelé země příslušníky státu a téměř žádným způsobem se nepokusili dění v zemi zvrátit.

V poslední kapitole své bakalářské práce jsem se zabývala pojmem odpuštění. Snažila jsem se nalézt odpověď na otázku, zda je možné odpustit činy druhé světové války. Ale stejně jako pojem viny, má i pojem odpuštění více úhlů pohledu a neexistuje jednotný názor, zda je možné zločiny holocaustu odpustit.

Zjistit, kdo je za zločiny odehrávající se ve druhé světové válce doopravdy vinen, není jednoduché. Příliš se neztotožňuji s pohledem Hannah Arendtové a představením Eichmanna jako obyčejného úředníka. Každý člověk je odpovědný za své činy, tak tomu bylo dříve a je tomu tak i nadále. Popis Eichmanna vyvolává pocit, jako by bylo i v dnešním světě možno nalézt podobného fanatika, který by splnil vše, oč bude požádán s vidinou kariérního postupu. Každý ale musí nést následky a chápat, že ne vše je možné vykonat bezmyšlenkovitě a v horším případě i se ztrátou na životech. Je velice jednoduché svalovat chyby na systém, který tehdy v zemi fungoval. Jistě, byl to systém, kterým se nechali mnozí lidé zlákat, ale stále je třeba mít na paměti, že to budu vždy právě já, kdo ponese odpovědnost za vykonané činy. Není jednoduché přijmout ani Jaspersův názor o kolektivní vině celého německého národa. Osobně si nedokážu představit, jaké obavy museli lidé v Německu za druhé světové války prožívat a přijde mi trochu nespravedlivé obviňovat celý národ za činy páchané převážně jednotlivci. Pojetí viny je velice choulostivé téma, ale je zřejmé, že ho každý bude vnímat svým vlastním způsobem.

8 Použitá literatura

Seznam tištěné literatury:

ARENDDT, Hannah. Eichmann v Jeruzalémě: zpráva o banalitě zla. Překlad Martin Palouš. Praha: OIKOYMENH, 2019. 325 s. ISBN 978-80-7298-367-4.

ARENDDT, Hannah. Personal responsibility Under Dictatorship in Responsibility and judgment. New York: Schocken Books, 2003. 295 s. ISBN 0805242120.

ARENDDT, Hannah. Život ducha. Praha: OIKOYMENH, 2020. 223 s. ISBN 978-80-7298-168-7.

ARENDDT, Hannah a Karl JASPERS, KOHLER, Lotte a Hans SANER, ed. Correspondence 1926-1969. San Diego: A Harvest Book, 1992, 821 s. ISBN 0156225999.

DERRIDA, Jacques. Víra a vědění: Století a odpuštění: (rozhovor Michela Wieworky s Jacquesem Derridou). Praha: Mladá fronta, 2003. 128 s. ISBN 80-204-1074-0.

HAVELKA, Miloš. Karl Jaspers. Život a dílo. In JASPERS, Karl. Šifry transcendence. Praha: Vyšehrad, 2000. 140 s. ISBN 80-7021-335-3.

HEJDÁNEK, Ladislav. Karl Jaspers (1883-1969). In JASPERS, Karl. Otázka viny (Příspěvek k německé otázce). Praha: Mladá fronta, 1991. ISBN 80-204-0244-6.

JANKÉLÉVITCH, Vladimír. Odpuštění. Překlad Zdeněk Kouřím. Praha: Mladá fronta, 1996. 218 s. ISBN 80-204-0551-8.

JASPERS, Karl. Otázka viny: příspěvek k německé otázce. Překlad Jiří Navrátil. Praha: Academia, 2006. 143 s. ISBN 80-200-1455-1.

KOUŘÍM, Zdeněk. Vladimír Jankélévitch a jeho filosofie tvůrčího okamžiku. In JANKÉLÉVITCH, Vladimír. Odpuštění. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1996. 218 s. ISBN 80-204-0551-8.

LEVI, Primo a BELPOLITI, Marco. Hovory s Primo Levim: 1963-1987. Praha: Paseka, 2003. 245 s. ISBN 80-7185-570-7.

PALOUŠ, Martin. Potíže s porozuměním. In ARENDOVÁ, Hannah. Eichmann v Jeruzalémě: Zpráva o banalitě zla. Praha: Mladá fronta, 1995. 428 s. ISBN 80-204-0549-6.

SCHAAP, Andrew. Guilty subjects and political responsibility: Arendt, Jaspers and the resonance of the German question in politics of reconciliation. Political Studies. 2001. 49(4), 749-766.

YOUNG-BRUEHLOVÁ, Elizabeth. Z lásky k svetu, 2. diel. Přeložili Pavol Lukáč, Ariana Komorníková, Petra Šimkovičová. Bratislava: Agora, 2005. 597 s. ISBN 80-968686-9-1

Elektronické zdroje:

BERKOWITZ, Roger. Did Eichmann Think? In The American Interest [online]. 2014. [cit. 2021-05-19]. Dostupné z: <https://www.the-american-interest.com/2014/09/07/did-eichmann-think/>

BURDON, Petr; APPLEBY, Gabrielle; LaFORGIA, Rebeca; McINTYRE, Joe; NAFFINE, Ngaire, Reflection on Hannah Arendt and Eichmann in Jerusalem: A report on the banality of evil. In Adelaide Law Review [online]. 2014. [cit. 2021-05-16]. Dostupné z: <http://kirra.austlii.edu.au/au/journals/AdelLawRw/2014/23.pdf>

NOVÁK, Jakub. Hannah Arendtová RESPONSIBILITY AND JUDGMENT. REFLEXE filosofický časopis[online]. 2003, 2009(36), 133-140 [cit. 2021-6-18]. Dostupné z: https://www.reflexe.cz/File/Reflexe_36/Novak_1.pdf

PIHLSTÖRM, Sami. Transcendental Guilt: On an Emotional Condition of Moral Experience. The Journal of Religious Ethics, 2007, 35(1), 87-111. [cit. 2021-6-30]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/40018014>